

val és mindazzal, ami hozzá tartozik: gőgjével, hiúságával, türelmetlenségével és irigységével. Az ilyen ember aztán feltékenyen óvja tekintélyét, jogait, becsületét, igazát, megköveteli, hogy mások föltétel nélkül hódoljanak meg előtte, mindig mindenütt azt lesi és szimatolja, hol, miben esik csorba a tekintélyén. Ő azonban nem igen törődik mások jogaival. Aki könnyen és hamar megsértődik, rendszerint éppen olyan könnyen és gátlás nélkül tud mások becsületébe, személyi méltóságába belegázolni.

Gordon Albion, aki nemrég az Universee hasábjain szellemes elmélkedésben elemezte a sértődékenységek problémáját, a társadalom keresztjének nevezi a sértődékeny embert. Valóban, sokszor az. Keresztje egy-egy család-

nak, munkahelynek, olykor egy egész országnak is. Azt ajánlja orvosságul ellene: „Ignore the whole thing” — ne törődj a dologgal, ne vedd észre, hogy megsértődött, ne vedd komolyan felháborodását és mérgét. Kétségtelen, nem egyszer ez a helyes és megfelelő magatartás és a megoldás. Am nem minden esetben.

Van eset, amikor — ugyancsak természetesen — a sértődéseivel — szeretettel, de nyíltan a sértődékeny szemébe kell mondani hibáját. Le kell leplezni benne és előtte a lelke mélyén lappangó, uralomra vágyódó, zsarnokkodó kamaszt. Különösen meg kell ezt tenni olyan esetben, amikor a sértődékeny ember ráadásul még kereszténynek, Jézus hívének vallja magát.

Sinkó Ferenc

NAPLÓ

CZAPIK GYULA TÍZ ÉV TÁVLATÁBÓL. A történelem kérlelhetetlen. Az ál-hősöket és ál-nagyságokat az idő múlásával leleplezi. Színe előtt csak az állhat meg, akiben az értékek a történelmi változások után is igazi értékek bizonyulnak. Az igazi értékek az ember jellembeli adottságai, amelyekből következnek azok a cselekedetek, amelyek kiállják a történelem kritikáját és nem halványodnak el, nem vesztik el értéküket.

Tíz éve költözött az Örök Hazába, és számolt el földi zarándok-útjáról a csalhatatlan Bíró előtt Czapik Gyula egri érsek, a püspökkari konferenciák akkori elnöke. Az évfordulón személyére és arra a munkára emlékezünk, amely a magyar katolikus egyház életében meghatározó jellegű, téves felfogásokból és az ezt követő nem jelentéktelen problémákból kivezető volt.

Czapik Gyula külsejét tekintve nem volt jelentős személyiség, de önmaga fölé tudott nőni amikor az ügyről volt szó. Kimagasló szellemi képességei, sokirányú és kivételes gyakorlati adottságai, a történelmet realisan szemlélő és értékelő tapasztalatai alkalmassá tették őt arra, hogy a legválságosabb pillanatban oda álljon a kormánykerékhez és a szakadékoktól, zsákutcáktól és járhatatlan utaktól megkímélje a magyar katolikus egyház kocsiját.

Ma már egyetlen gondolkozó fő, a tényeket elfogultság nélkül értékelő ember sincs aki ne vallaná, hogy a magyar katolikus egyházat hazánk felszabadulása és az ebből törvényszerűen következő események felkészületlenül találták. Amióta a magyarság kereszténnyé lett, az állam és a katolikus egyház elválaszthatatlanul — legalábbis úgy látszott — egymáshoz kötődött. Nem szégyen bevallani, hogy ezzel a több mint kilenc évszázados adottsággal szemben, hazánk felszabadulásának időpontjában csak nagyon kevés egyházi vezető volt, aki megértette, hogy most egy egészen új korszak kezdődik, és ami elmúlt, az többé vissza soha nem jön. Ezek között a kevesek között, akik rögtön felismerték a nagy történelmi változást, az élen járt Czapik Gyula egri érsek. Katolikus főpap volt, ennek következtében ő is érezte és tudta a jelentkező problémákat, de azt is tudta, hogy megoldás csakis a tényleges történelmi adottságokon belül lehetséges. Nem hallgatott szíren hangokra. Nem hitt elsuttogott időpontokban. Nem visszafelé, hanem előre nézett. Mi következett ezekből az egri érsek tevékenységét illetően? Az első és legfontosabb

volt számára a katolikus egyház létének és tevékenységének biztosítása. Realista és nem maximalista volt. Tudta, hogy az egyház jövője, munkásságának biztosítása, a hívek lelki ellátottsága csak akkor lehetséges, ha a felszabadulás után bekövetkezett történelmi változásokat az egyház megérti, nem ellenzi és megbeszéléseket kezd az állam vezetőivel. Ma már azt is megállapíthatjuk, hogy elképzeléseit — sajnos — a felszabadulást követő első években nem tudta megvalósítani. Ez nem rajta múltott. De azt is meg kell állapítani, hogy az egyház a legtöbb problémával és a szinte megoldhatatlannak látszó nehézségekkel éppen ezekben az években találta magát szemben.

Csendes, minden látványosságot kerülő, de szívós és kitartó munkájának első jelei 1950-ben mutatkoztak meg. Ekkor jött létre a Magyar Népköztársaság kormánya és a magyar katolikus egyház között a megállapodás, amely új korszakot nyitott az egyház és az állam kapcsolataiban. Az egri érsek halálának tizedik évfordulóján azt is elmondhatjuk, hogy munkásságát, annak első látható eredményét, nem mindenki értette meg. O azonban biztos volt benne, hogy jó úton, az egyedül járható úton indult el, és abban is biztos volt, hogy ennek a megállapodásnak kibúvók nélküli becsületes megtartása meg fogja hozni a maga gyümölcseit. Ekkor már sokan voltak, akik felismerték az egyetlen járható utat és megértették Czapik Gyula minden olyan törekvését, amely az adott lehetőségeken belül az egyház érdekeit úgy szolgálta, hogy ugyanakkor nem került szembe az állam törvényeivel.

Ha visszatekintünk az első megállapodástól kezdve eltelt több mint másfél évtizedre, úgy tiszta lelkiismerettel állapíthatjuk meg, hogy 1950-től a magyar katolikus egyház és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai, ha nem is mindig egyenletesen, de általában kedvezően fejlődtek. Czapik Gyula nem érthette meg munkásságának nagyjelentőségű eredményeit. Nem lehetett ott a II. Vatikáni Zsinaton, azon a Zsinaton, amely sok mindent magává tett azokból a gondolatokból, amelyek élen járó főpapi munkásságában Czapik Gyulát vezérelték. Nem érthette meg az Apostoli Szentzsék és a Magyar Népköztársaság kormánya között létrejött részleges megállapodást. De azokban az ünnepélyes órákban aligha volt hazánkban püspök, pap és hívő, aki nem gondolt volna arra, hogy ez az óra talán soha nem következik be, ha az egri érsek nem lát tisztán és nem meri vállalni Isten és a történelem előtt azt a felelősséget, amelyet nem keresett magának.

Meggyőződésünk, hogy ami a magyar katolikus egyház életében a jövőben mint érték fog jelentkezni, azon is rajta lesz Czapik Gyula munkásságának a fénye. Az egyház és állam között jelentkező problémák — ezt mindenki tudja — nem zárultak le a részleges megállapodással. A még meg nem oldott kérdések nem megoldhatatlanok, de azt jó tudni, hogy ha az idő kérlelhetetlenül halad is, a megoldások módszerei alapvetően ma sem lehetnek mások, mint amilyen módszerekkel Czapik Gyula vezette rá a magyar katolikus egyházat az egyetlen járható útra.

Horatius, a nagy római költő önmagáról azt írja: „Non omnis moriar...” — „Nem halok meg egészen.” A hívő ember tudja, hogy valóban nem hal meg egészen, mert hiszen a földi halál után lelke örökké él. De nem hal meg egészen az, aki Istenért, az egyházért, az emberekért sokat vállalt magára és sokat is tett. Az idő rohanásában Czapik Gyula halálának új évfordulóí fognak elkövetkezni, és személye mindig távolabb kerül a napi eseményektől. De bizton mondhatjuk, hogy nem fog egészen meghalni és elsüllyedni a történelem süllyesztőjében, mert a történelem, mint a bevezetőben elmondottuk, leleplezi és elsüllyeszti az ál-nagyságokat és ál-hősöket, de megőrzi és mindig fényesebben mutatja felénk az igazi nagyságokat és azokat a hősokeket, akik hősködés nélkül tudtak nagyot tenni az ügyért, amelynek elvégzésére hitünk szerint az isteni Gondviselés szólította őket. (Várkonyi Imre)

A VEGYESHÁZASSÁG KÉRDÉSEINEK ÚJ SZABÁLYOZÁSA. A katolikus egyházjog, mint tudjuk, 1918 óta általános és kizárólagos szabályként követeli meg a katolikus házasséltól a kánoni házasságkötési formát, vagyis azt, hogy a házasságkötés arra illetékes, vagy felhatalmazott katolikus pap

és két tanú előtt menjen végbe. Enélkül a házasság érvénytelen. Tiltó akadálynak számított, ha a felek egyike nem katolikus vallású. A tiltó akadály alól való felmentést a katolikus egyház a nem-katolikus félnek attól a pozitív biztosítékától — reverzálistól — tette függővé, hogy az összes születő gyermekeket katolikus vallásban kereszteltetik meg és abban is nevelik. Az egyházi fegyelemnek ez a szigorúsága azonban általában több nehézséget okozott, mint amennyit megoldott, s ezt főleg belső okokból. Az emberi jogok mind általánosabb kinyilvánítása felfokozta az érzékenységet a mások lelkiismeretének tiszteletben tartása és a szülői jogok iránt. Ugyanakkor változott a keresztény vallásközösségek magatartása is egymás viszonyában. Ezért volt az, hogy a második vatikáni zsinat, amely a vallásszabadságot, az emberi méltóságban gyökerező egyik alapjognak nyilvánította, a felekezetek testvéri találkozását pedig a vallástalanságra hajló modern társadalomban a kereszténység egyik fő ügyévé tette, maga is úgy ítélte, hogy nem mehet el hallgatással a vegyesházasság problémája mellett. A lelkipásztori tapasztalatok is mutatták egyébként, hogy a vegyesházasságra vonatkozó katolikus rendelkezések talán a legnagyobb akadályt jelentik annak, hogy a helyi keresztény egyházak az ökümenizmus szellemét tanúsítsák. A zsinat éppen ezért közvetlenül a harmadik ülészak zárása előtt, 1964. november 20-án állást foglalt a jelenlegi jogszabályok felülvizsgálása és megfelelő módosítása mellett. Addig is, amíg ez megtörténhet, a 2024 zsinati atya közül 1952 arra kérte a pápát, hogy a zsinaton előszóban előadott vagy írásban benyújtott javaslatok figyelembevételével még az egyházi törvénykönyv reformjának befejezése előtt *Motu proprio*-ban tegye meg a legsürgősebb intézkedéseket.

Ilyen előzmények után látott napvilágot március 19-én a Hittani Kongregációnak a vegyesházasságról szóló és március 18-áról keltezett Instrukciója. Mindenesetre meglepetést keltett, hogy VI. Pál pápa nem a *Motu proprio* ünnepélyes formáját választotta, holott a szöveg kidolgozásának korábbi szakában kétségkívül ez volt a szándéka. A kiadott szöveg ugyanis — nyilván elnézésből — eltörölhetetlen nyomát viseli ennek, mert bár az iratot Ottaviani bíboros, a Hittani Kongregáció proprefektusa írta alá, az „elődünk, boldog emlékezetű XXIII. János” kitételt olvashatjuk benne, mintha Ottaviani lenne a most uralkodó pápa. Az új rendelkezéseket tehát a Szentatya a tekintélyi lépcsőn egy fokkal alábbra szállította, aminek legfőbb magyarázata az lehet, hogy az új rendezést nem szánta véglegesnek, mint ahogy az Instrukció maga is kifejezetten utal „kísérleti” jellegére.

A módosításokat az *Orbis Catholicus* ismertetése nyomán a következőkben összegezhethetjük:

1. A „tágabb értelmű”, vagyis magától beálló kiközösítést, amely eddig azokat sújtotta, kik nem-katolikus lelkész előtt kötötték házasságukat, az Instrukció visszaható erővel megszüntette. Megjegyezhetjük, hogy a kiközösítés feloldását a zsinat szinte egyhangúan kívánta.

Az *Orientierung* hozzáfűzi, hogy ezzel még nem helyezték hatályon kívül a kiközösítést arra az esetre, ha a házastársak gyermeküket vagy gyermekeiket szándékosan nem-katolikus vallásban nevelik.

2. Az eddigi előírás szerint az egyház akkor ad felmentést a vegyesházasság akadályai alól, ha a nem-katolikus fél biztosítékot nyújt arra, hogy a katolikus felet nem téríti el hitétől, továbbá mindketten biztosítékot adnak arra, hogy születendő összes gyermekeiket csak a katolikus vallásban kereszteltetik meg és abban is nevelik. Most az Instrukció csak a katolikus féltől kíván kifejezett ígéretet arra, hogy a születendő gyermekeket katolikus vallásban kereszteltetik meg és abban is nevelik. A nem-katolikus félnek csupán arra vonatkozóan kell kötelezettséget vállalnia, hogy semmit sem tesz ellene. Neki tehát nem kell megígérnie, hogy a cselekvő módon is elősegíti annak a kötelezettségnek vállalását, amely a katolikus felet terheli. S ez mindenesetre lényeges különbség.

3. A szabály az, hogy az „ígéretet” azentül is írásba kell foglalni. A helyi főpásztorok azonban módjában van akként is határozni, hogy általában vagy esetenként elégséges az is, ha a katolikus és a nem-katolikus fél, csupán előszóban tesz ilyen értelmű nyilatkozatot. A helyi főpásztor dönt arról

is, vajon az ígéretek, az ún. kauciókat, a házasságkötési okmányokban meg kell-e említeni, vagy sem.

Ha a nem-katolikus fél úgy hiszi, hogy lelkiismereti okokból nem tehet ígéretet, akkor a helyi főpásztornak a kísérő körülmények vázolásával együtt a római szentszék elé kell terjesztenie az ügyet, amely adott esetben enyhébb formát is találhat. Ezzel kapcsolatban H. Molitor professzor megjegyzi a *Katholische Nachrichten-Agentur* részére írt méltatásában, hogy az Instrukció ezzel a megyéspüspök helyzetét kívánta megkönnyíteni, akinek olykor nehézségeket okozhatna a döntés.

4. Az általában szokásos szertartásokat, így a nászmisét is, a helyi főpásztor engedélyével vegyesházasság kötése esetében is szabad végezni. Jelen lehet a szertartásokon a nem-katolikus lelkész is, aki a házassági fogadalom letétele után beszédet intézhet a jegyespárhoz, áldásban részesítheti őket, valamint velük és a megjelentekkel együtt közösen imádkozhat.

Ebben a négy pontban foglalhatók össze azok az enyhítések, amelyeket az Instrukció tartalmaz. Hogy azonban véleményt formálhassunk róluk, nem árt tudnunk, hogy mi marad érvényben az egyházi törvénykönyv eddigi rendelkezéseiből. Ugyancsak az *Orbis Catholicus* szól erről:

1. A valláskülönbség továbbra is tiltó házassági akadály, amelyet csak felmentés útján lehet elhárítani. A felmentést illető teljes hatalom kizárólag a helyi főpásztoré.

2. A házasságkötés érvényességének továbbra is feltétele a kánoni forma betartása. A nem-katolikus lelkész előtt kötött házasság tehát a kiközösítés megszüntetése ellenére egyházilag érvénytelen.

Az Instrukció azonban nem zárja ki a felmentés lehetőségét, mert kimondja, hogy konkrét esetben felmerülő különös nehézségek esetén a helyi főpásztor a római Szentszékhez fordulhat. Mint emlékeztet, a zsinat eredetileg teljes felmentő hatalmat kívánt a püspöknek, ezt azonban főleg az angolszász püspöki kar nagyobb hányada ellenezte.

Molitor professzor hozzáteszi, hogy a házasságkötés kánoni formája a keleti katolikusok és az ortodox esetében csak a megengedettség feltétele. Egyébként az ő házasságuk akkor is érvényes, ha ortodox pap előtt kötötték.

3. Kifejezetten tilalom alá esnek továbbra is az olyan esketések, amelyeket katolikus és nem-katolikus lelkészek egyenjogúság alapján együttesen végeznének, mint ahogy ez az utóbbi időkben nem egyszer előfordult. Az Instrukció a nem-katolikus lelkésznek csupán aktív jelenlétét engedi meg. Magát a házassági fogadalmat egyedül a katolikus pap veszi ki.

Az eredeti zsinati tervezet — fűzi hozzá az *Orbis Catholicus* — legalábbis nem zárta ki az együttes esketések lehetőségét. A tervezet hivatkozott itt a keresztény felekezetek egyházként való konkrét elismerésére, ahogyan ezt az egyházzól szóló konstitúció és az ökumenizmusról szóló dekrétum kimondotta.

4. Az Instrukció elvben kitart a vegyesházasságból származó gyermekek katolikus hitben való megkereszteltetése és nevelése mellett. Nem elégszik meg tehát azzal, hogy a katolikus fél csupán annyiban kötelezze magát erre, „amennyiben képes”, hanem kifejezett biztosítékot követel tőle. Az „amennyiben képes” kitétel a zsinati tervezetben szerepelt.

Az Instrukció mindenestre nyitva hagyott egy ajtót. Azokban az esetekben ugyanis, amikor a katolikus fél nem vonhatja ki magát annak az országnak „törvényei és szokásai” alól, amelyben él, a helyi főpásztor „érett megfontolás után” felmentést adhat a gyermekek katolikus nevelésének kötelezettsége alól, amennyiben a katolikus fél megígéri, hogy legalábbis megteszi ennek érdekében mindazt, ami hatalmában áll.

Nincs mit csodálkoznunk azon, hogy az Instrukció széleskörű visszhangot keltett mind a katolikusok, mind a nem-katolikus keresztények között. Protestáns oldalról általában az a vélemény jutott kifejezésre, hogy az Instrukció csak töredékét távolítja el azoknak a nehézségeknél, amelyek elé az eddigi rendelkezések a nem-katolikus felet állították. Nem felel meg így azoknak a várakozásoknak, amelyeket a vallásszabadságról szóló zsinati nyilatkozathoz, valamint az ökumenikus dekrétumhoz fűztek. Az Egyházak Világtanácsának

főtitkára, *Visser't Hooft* főleg három pontot nyilvánított nem kielégítőnek: 1. az Instrukció továbbra sem ismeri el a katolikus egyházon kívül kötött házasságok érvényességét; 2. lényegében a nem-katolikus házasságtól is ígéretet kíván arra vonatkozóan, hogy az összes gyermekeket katolikus vallásban kereszteltesse meg és abban is nevelik; 3. nem tesz semmi különbséget az Instrukció a különböző felekezetekhez tartozó keresztények házassága és ama házasság között, amelyet keresztények nem-keresztényekkel kötnek.

Immár egész sor protestáns — különösen evangélikus és református — egyház határozott alként, hogy lelkészei semmi módon sem szerepelhetnek a katolikus templomokban történő házasságkötéseknél. A becsületesség kívánja ezt — úgymond —, mert a maguk részéről nem járulhatnak hozzá, hogy elleplezzék az ilyen házasságkötés tisztán katolikus jellegét.

A konstantinápolyi ökumenikus pátriárka képviselője, *Emilianos* püspök — tudósít erről a *Tablet* — úgy nyilatkozott, hogy az Instrukció elsősorban jogászai és felekezeti, de nem pasztorális és ökumenikus okmány. Szerencse — fűzte hozzá —, hogy átmeneti jellegű. Reményét fejezte ki, hogy a visszahatások nemcsak a katolikus egyházon kívül, de belül is oda fognak vezetni, hogy a későbbi végleges szabályokat már „igazi keresztény szeretet”, pasztorális törekvés és ökumenikus szellem fogja átadni.

Katolikus részről az *Orientierung* megállapítja, hogy az Instrukció szembevetülő haladást mutat az egyházjog eddigi rendelkezéseivel szemben, különösen ha a „szükség-ajtókat” is figyelembe vesszük, amelyeknek igénybevétele lére lehetőséget ad. Tény viszont, hogy szinte az egész vonalon mögötte marad a zsinati tervezetnek, amely a püspököknek e téren általános teljhatalmat kívánt biztosítani. „Haladás az eddigi egyházjoggal szemben — rögzíti meg az *Orientierung* —, de elmaradás a zsinati tervezet mögött, amit legdöntőbb módon az esketési formára és a gyermeknevelésre vonatkozó rendelkezések világítanak meg.”

Az *Orbis Catholicus* szerint kettős alapmagatartás vonul végig az Instrukción. Kánonjogilag igen sok lehetőséget nyújt felmentésekre, arra azonban csak korlátozott készséget mutat, hogy a felmentési hatalmat rendes hatáskörként ruhazza rá a püspökökre, holott a püspöki tisztségről szóló dekrétum ezt kívánta volna. Figyelmen kívül maradnak a püspöki konferenciák is. Az Instrukció egyelőre útját állja annak, hogy országonként különböző, de egységes megoldások alakuljanak ki. Végeredményben minden lényeges hatalmat Róma magának tartott fenn.

A *Tablet* kiemeli, hogy a kiközösítés megszüntetésével a katolikus fél sem nyer semmit, mert miután házassága érvénytelen, továbbra is el van zárva a szentségektől. Gyakorlatban egyetlen előnye az, hogy adandó alkalommal házasságának katolikus szempontból való rendezése kevesebb formalitáshoz lesz kötve. Továbbra sem változott az, hogy azok a katolikusok, akik az egyházon kívül kötnek vegyesházasságot, szabadon válhatnak el és katolikus módon köthetnek egy második házasságot.

Molitor professzor két sarkalatos probléma megoldatlanságát teszi szóvá. Az egyik az, hogy a nem-katolikus lelkész előtt kötött vegyesházasságot a katolikus egyház továbbra is érvénytelennek tekinti, a másik pedig, hogy az összes gyermekek katolikus vallásban való nevelésének feltétlen kötelessége nem enged teret a szülői jognak.

Az összes katolikus kommentárok, amelyeket olvashattam, megegyeznek abban a véleményben, hogy az Instrukció elszietve készült. Némelyek azzal hozták ezt összefüggésbe, hogy március 22-én hivatalos látogatásra Rómába érkezett az anglikán primás. Még olyan konzervatívnak mondható folyóirat, mint az *Orbis Catholicus* is sajnálatosnak mondja, hogy az Instrukció kibocsátását nem előzték meg felekezeti közti megbeszélések, mint ahogy ez a zsinat szelleméből következett volna. „Az egyházjogászok — úgymond — még mindig fölébe tudtak kerekedni az ökumenikusoknak.”

Tudvalevő, hogy a felekezeti közti megbeszélések intéző szerve katolikus részről a *Bea* bíboros vezetése alatt álló Keresztény Egység Titkársága. Ennek egyik tisztségviselője közölte is, hogy a Titkárságnak semmi tudomása sem volt az Instrukcióról annak közzététele előtt. A holland katolikus hírszolgá-

lati iroda is megerősítette — ezt a körülményt *Der Christliche Sonntag* húzza alá —, hogy a Titkárság nem működött közre az Instrukció készítésében, sőt a Hittani Kongregáció nem is tartotta szükségesnek, hogy az okmányról tájékoztatassa a Titkárságot. Az *Univers* közölte magának *Bea* bíborosnak nyilatkozatát is, aki anélkül, hogy a Hittani Kongregációra bárminő célzást tenne, kijelentette: őt egyáltalán nem lepi meg, hogy olyan nagy csalódással fogadták az Instrukciót. Bízik azonban abban, hogy a további munkálatok és főleg „megbeszélések” közelebb fogják hozni majd egymáshoz az ellentétes szempontokat. Mindenesetre hozzáfűzte azt is a bíboros, hogy megítélése szerint lehetetlen olyan megoldást találni, amely tökéletesen kielégítene minden egyházat. „Az egyetlen reális megoldást csak a keresztények egységének helyreállása hozhatná meg.”

Igen figyelemre méltó az a tanulmány, amelyet A. E. jelzéssel az *Orientierung* tett közzé. Kifejti, hogy ami a házasságkötés formáját illeti, a katolikus egyház ebben teljesen szabad, mert nem köti meg semmiféle isteni törvény. Miként a Tridentinum előtti időkben, ma is érvényesnek ismerhetné el a megkeresztelték házasságát, akárhol és akármilyen módon jött is létre. Az egyház igazi gondolja ma az, hogy a modern emberből sokszor hiányzik az igazi házassági akarat, az az akarat nevezetesen, hogy felbonthatatlan kötelékbe lépjen. Egy ilyen lényeges fogyatékoság pedig eredetileg érvénytelenné teszi a házasságot. Világos, hogy a jogbizonytalanságnak ilyen modern problémája fölött az egyházak csak együttesen tudnának úrrá lenni, ha sikerülne nekik kidolgozni a közös elveket és irányvonalakat, amelyeket a házasságra való képesség és a házassági akarat kivizsgálásában követnének. Akkor nem lenne semmi nehézsége, hogy a katolikus egyház a nem-katolikus lelkész előtt kötött vegyesházasságot érvényesnek ismerje el.

A tanulmány írója bizonyosra veszi, hogy az elkövetkező évek tapasztalata, nem utolsósorban pedig a többi keresztény egyházak állásfoglalásai döntő jelentőséggel fognak bírni a végleges szabályozásban. Annál is inkább remélhető ez, mert a vallásszabadságról szóló zsinati nyilatkozatban és az ökumenizmusról szóló dekrétumban megtalálhatók annak a járható útnak támaszpontjai, amely eleget tesz az igazságosságnak és a szeretetet sem sérti.

Mi, katolikusok — úgymond —, azon a nézeten vagyunk, hogy a vegyesházasság nem lehet Eris almája a felekezetek között, hiszen a valódi ökumenizmus szcilemében csak egyet szabad keresnünk: az embereket Krisztuson keresztül az Atyához vezetni. *Charrière* püspök nem ok nélkül figyelmeztetett bennünket a zsinaton: „Az ökumenikus szellem követeli, hogy a békét és az egyetértést a vegyesházasságok tekintetében minden módon biztosítsuk.”
(*Mihelics Vid*)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Nyolc évvel az *Idegen szobák* után végre ismét novelláskötete jelent meg Mándy Ivánnak.* Világát már jól ismerjük: társadalom peremén kallódó emberek, az élet hajótöröttjei, akik nemcsak a létükért való küzdelemre látszanak alkalmatlanoknak, hanem arra is, hogy egyáltalán fölépítsék valahogyan az életüket, csináljanak valamit magukból. Erről a világról már sokszor elmondták, és nem is mindig alap nélkül, hogy túl szűk, hogy a társadalom mozgását szinte egyáltalán nem érezni benne, valamiféle tengerfenék, ahová a roncok süllyednek le, a nagy áramlatok azonban nem hatnak el; „hőseinek” többsége azokban a mélyrétegekben vegetál, ahol az élet szükségszerű, haszontalan entrópiája gyülemlik föl; s innét emberei számára, sőt talán a saját szemlélete számára sem talál kiutat; éppen ezért, mondták nem egyszer, reménytelen pesszimizmus, vagy éppen kilátástalan egzisztencializmus jellemzi.

Kétségkívül nagyon éles szeme van, s amit lát, azt könyörtelen élességgel rögzíti. De az észlelésen, és a rögzítésen túl — lehetetlen meg nem érezni — van valami: valami mély, leplezett, sokszor iróniával takart részvét, valami homályosan tapogatózó érdeklődés ezek iránt a többnyire vakvágányon futó sorsok iránt; ezek nem pusztia kuriózumok Mándy Iván számára, nem afféle

* Az ördög konyhája. Magvető, 1966.

érdekességek, csodabogarak, melyeket gombostűjére szúr, elevenen fölnyársal s aztán nézi, hogyan kapálódnak és vergődnek; nála nem olyan háborzongató vivisekciók kísérletekről van szó, vagy nem az ön-vivisekciónak olyan objektíválásáról, mint amilyen Kafka Gregor Samsájának rovarrá alakulása az *Átváltozásban*. Mándynál ha nem is mindig, de az esetek nagy többségében az elbeszélő és „hőse” közt valami — a szó perszonalista értelmében vett — személyes kapcsolat áll fenn, valami vonzás vagy taszítás, részvét vagy ellen-szenv, ami az ábrázolásnak bizonyos, a pusztá kísérleten túlmutató „erkölcsi” jelleget ad. Más kérdés, talál-e, mutat-e kiutat alakjainak, más szóval „meg-váltja-e” őket; egy bizonyos: nem közömbösek számára, részvéttel van irántuk. Tariózkodó, néha szinte csak ösztönös emberszeretete olykor félreismerhetetlenül keresztény vonásokat mutat, vagy talán helyesebben fogalmazva keresztény hangulatú részvét a megaláztatott és megszorítottak iránt — igaz, anélkül, hogy megaláztatásuk és megszorítottasuk okát kutatná; s ez a magatartás nem lehet sem végletes és végleges pesszimizmus, sem az embert reménytelen határhelyzetekbe taszító egzisztencializmus. Mándy, saját vallo-mása szerint, sokkal közelebb érzi magát Dosztojevszkijhez, mint Sartre-hoz, akitől mérőldnyi távolságra van; és többé-kevésbé idegen számára az egzisztencializmus valóban humanista, camus-i formája is. Az ő emberei többnyire nem határhelyzetekben mozognak, hanem az élet félvak mélyrétegeiben, mintegy a személyiségükre eszmélés előtt, saját személyiségük homályos pítvarában; se a világba ki- se önmagukba bejárásuk nincs igazán, megszületve is félig-meddig meg-nem-születettek. Ezért fogadják szinte mentességüként, szalmaszálként, amelybe belekapaszkodnak, azt, amiben bizonyos személyiség-pótléket kapnak maguknak: egy szerepet, amelyet maguk helyett eljátszhatnak, mint — legjellemzőbben talán valamennyi közt — az árus Sperber, aki furcsa nem-létéből egy-egy játékos-torz szerepbe „dobja föl” magát.

Mindez természetesen csak burkoltan benne rejlik ebben a világban, de kimondásra, tételes megfogalmazásra sosem kerül. Nem márcsak azért sem, mert Mándy Iván sokkal laibraibb, semhogy filozófiailag elkötelezett lehetne, és sokkal atmoszferikusabban fogékony, semhogy bármilyen intellektualizmussal bármiféle rokonságban lenne.

Annál rokonabb látásmódjában a filmmel, mint szintén sokszor megállapították már; ábrázolásmódjára is a filmé volt a legdöntőbb hatással. Világa kétségkívül határolt, de ezt a határolt világát nagyon mélyen és alaposan ismeri, és ábrázolására, mélyének, „lényegének” föltárására sikerült adekvát stílust teremtenie — mondhatnám stílusában olyan műszert teremtett, amely elsőrendűen alkalmas a lét e homályos tudatvilágú rétegének a föltárására. A lényeges társadalmi problémák iránt, úgy látszik, valóban nem túlságosan érdeklődik, de azt a keveset, amelyre figyelmét ráirányítja, különleges éleslátással tudja nézni, ráadásul olykor igen kemény, bár mindig pusztán csak az ábrázolásban megnyilatkozó, és sosem közvetlenül moralizáló kritikával. Hogy végeredményben milyen szívósan és türelmesen, milyen óvatos araszolással tágitja határait, arra legjobban talán Az *ördög konyhája* utolsó ciklusa jellemző, a címadó *Ördög konyhája*, a fiatalok sajátos világának, jobban mondva e világ egyik tartományának a fölfedezése a maga számára; egy világ, s egyben egy probléma fölfedezése is, amelyben elég bonyolultan vegyül egy-részt a morális ítélet, másrészt a megértés, harmadsorban pedig bizonyos személyesség, amire a mottó utal: „Azt mondom, hogy egy öregedő férfi irigységével nézem őket?”

Vannak irodalmunk fiatalabb évjárataiban írások, írők, sőt irányok, melyeknek „származásrendjét” vizsgálva néha a legkülönbözőbb hatásokra és forrásvidékekre szoktak utalni, de rendszerint említetlenül hagyják a legnyilvánvalóbbat és legközvetlenebbet: Mándy Ivánt. Pedig ez a hatás tagadhatatlan; s épp úgy nem lehet tudomásul nem venni, mint amennyire azt sem kell elhallgatni, hogy végső soron Mándy is „jön valahonnan”: távolabbról alighanem Krúdy, és közelebről valószínűleg Gelléri Andor Endre tájairól. A modern magyar prózának egyik, a Möriczétől is, a Kosztolányi—Babitsétől is eltérő, igen jelentős és értékes vonala ez. Mándy számára, aki ennek az iránynak kiemelkedő mai képviselője, akárcsak említett elődei számára, a próza

nemcsak közlési eszköz, nemcsak ábrázolásforma, nemcsak elbeszélésmód, hanem ugyanannyira költészet is, azaz — mint a szürrealisták mondták — költői valóságteremtés.

Nem mintha Mándyt az úgynevezett szürrealista próza fölöttébb vitatható értékű vonalába lehetne sorolni. Már akkor inkább „realista”, olyasformán „költői realista”, ahogyan Gelléri „tündérei realizmusáról” beszélünk — azzal a költői valóságteremtéssel, aminek legszebb illusztrációja a kötetben a *Nevek a falon*, vagy a *Konyhafal*.

A költőiség azonban nem jelent valamiféle lágy líraiságot. Mándy Iván néha nagyon is keményen rajzol, szigorúan, irgalmatlanul. Példa rá a *Lélegzetvétele nélkül*, más változatban a *Tizenhat éven alul*, és mind közt legfelelmetesebben az *Egyszerű tag*, aminél kevés keményebb, szenttelenségében könyörtelenebb leleplezése van a szadisztikus fasiszta pszichének.

Ami stílusát illeti, szó volt már rokonságáról a film-technikával; immár stereotip fordulatai, „mándyzmusai” pedig hálás vadászterületet kínálhatnak a stilsztika bűvárainak — nem tudom, nem kellene-e olykor e tolla alá szaladó „mándyzmusokat” illetőleg egy kissé szigorúbbnak lennie, szigorúbban gyomlálnia köztük, mert itt-ott modorossággal fenyegetnek. Ugyanakkor viszont meg kell jegyezni azt is, hogy ezekben nem láthatunk valamiféle mesterséges stílusis tenyészetet: ha modor, nem a stílus, hanem az író modora; mint ahogy szemléletmódja sem mesterséges: nem valamilyen speciális használatra gyártott és szabadalmazott kamera, hanem egy sajátos természet sajátos, természetes látás- és észlelésmódja. Nem kitalálták, hanem egyszerűen ilyen. (Épp ezért talán nehezebb is itt-ott mutakozó monotoníáit levetkezni: nem annyira stílus, mint inkább habitus, természet.)

Az *ördög konyhája* egy eszközei fölüenyés birtokába jutott író kiváló kötet. Magaslata egy következetes pályának; nyilván nem végső magaslata. Hogyan, merre, hová visz róla tovább az író útja? Csak következő, remélhetőleg nem túl sokára következő kötete felelhet erre a kérdésre. (Rónay György)

SZÍNHÁZI KRONIKA. A mai lengyel színházzal és a mai lengyel dráma-irodalom egyik legkiemelkedőbb képviselőjével, Slawomir Mrožekkel találkozunk a Thália Színház jóvoltából. Négy napon át a varsói Ateneum Színház vendég szerepelt a Thália színpadán, majd nem sokkal utána Mrožek három egyfelvonásosát láthattuk magyar előadásban.

Az Ateneum a lengyel főváros egyik legjobb nevű drámai színháza. 1930 óta szolgálja a legszínvonalasabb drámairodalmat. Műsorán a nagy klasszikusok, Shakespeare és Molière mellett a legjava élő irodalom szerepel. Budapesten azonban zenés komédiát mutattak be. Agnieszka Osiecka: „Virágozzanak az almafák” című táncos zenés revüjét. Varsóban két éve tartja műsorán a színház olyan sikerrel, hogy csak hetekkel előre lehet rá jegyet kapni. Az igényes drámai színház életében afféle pihenő napokat jelent az ilyen kirándulás a könnyű műfaj területére, és Osiecka revüjében az Ateneum teljes színészgárdája szerephez jut, kedvére kikomédiázhatja magát. Ugyanakkor ez a rendhagyó musical nem jelent engedményt az igényesség terén, hiszen nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy történelmi görbe tükröt tartson egy társadalmi, annak két nemzedéke elé.

Az első világháború után született újjá, alakult meg a független Lengyelország, s az azóta eltelt mindennapi életének és közéletének sok groteszkségét, torzságát tüzi gombostűhegyre ez a revü finom ironiával, jókedvű csipkelődéssel, kerülve minden közönségességet és durvaságot. Kisebb nagyobb jelképes jelenetek sorozata a darab. Életre kel benne Buba a húszas évek érzélgős hírlapregényének hősnője, érzékeljük a harmincas évek gazdasági válságát, amely Lengyelországot is megrázkódtatta, és ott is azt jelentette, hogy a szegények még szegényebbekké lettek, a foltos nadrágú paraszt utolsó tehenét is elárverezték. S az emberek a bajok elől a nemzeti romantikájába menekülnek. Kialakul az ulánus kultusz, ami a maga hamis operettzárójával és huszadik századi időszerűtlenségével, nagyon emlékeztet a mi huszárromantikánkra. A „Virágozzanak az almafák” könyörtelenül számol le ezzel az illu-

zióval, amikor fehér vesszőparipán lovagolva üget be a négy díszruhás, fityegő sújtásos ulánus. Mikor még a múlt év őszén először láttam az előadást Varsóban, észre lehetett venni, hogy egy pillanatra megfagyott a közönség, jeléül annak, hogy ez a jelenet még mindig érzékeny idegvégződéseket érint. De mikor röviddel azután végéhez ér az első rész azzal az emlékezetes hangképpel, hogy 1939. szeptember 1-én, a német támadás napján szokás szerint az időjárás jelentéssel kezdte adását a gyanútlan varsói rádió, a nemzeti érzékenységekben leginkább megbántott lengyel néző is elgondolkozhatott (és szemmel láthatóan el is gondolkodott) azon, hogy mennyit ért a tankokkal és a zuhanó bombázókkal szemben ez a lovas romantika.

A második rész a második világháború befejeződésétől napjainkig eleveníti föl mulatságos jelenetekkel a két évtized legjellemzőbb történéseit s a ferdeségekkel itt sem bánik kesztyűs kézzel. Buba a szerelmes regényhős nő ezúttal mint „personalka” (személyzetis) támad föl, amint éppen lázasan keresi a „pozitív hőst”. S ez nem csak számtalan vidám jelenetre ad lehetőséget, hanem művészileg is találóan jelöli ki ennek a sematikus figurának helyét az irodalomban. Egy új nemzedék gondoljai, vágyai, néha csak homályosan kirajzolódó elképzelései kerülnek gombostűhegyre, hogy végül a jobb jövőbe vetett hit optimizmusa csendüljön ki a „Virágozzanak az almafák” kezdetű záró kórusból.

Az egész darab összeállítása a modern festészetben alkalmazott collage technikára emlékeztet. Lapkivágásokat, az egyes korszakokra jellemző képeket, stereotip reklám, vagy egyéb jelszavakat, slágereket ragaszt egymás mellé egy tudatos írói mondanivaló szolgálatában. Mindezt rengeteg ötlettel, kedvességgel, könnyedséggel és igazi szívből jakadó humorral teszi, és ez magyarázza a darab páratlan sikerét. A szereplőgárdából igazságtalanság lenne bárkit is kiemelni. Egytől egyik kitűnő színészek. Arra azonban érdemes felfigyelni hogy rendezői szempontból is milyen kitűnően megoldott az előadás. Még ha húszan vannak is egyszerre a színpadon, bárhová néz az ember, mindenütt játékot lát. A varsói Ateneum együttesét Berlin és Belgrád után a budapesti közönség is szívébe zárta.

A Thália Színház másik lengyel bemutatója Slawomir Mrożek három egyfelvonásosa. Mrożek a mai lengyel drámairodalom egyik legismertebb képviselője, akinek műveit világszerte játsszák. Művészetének igazi területe, ahol a legotthonosabban mozog, a groteszk, és e tekintetben leginkább Jonescohoz hasonlítható, akinél azonban talán egy árnyalattal még mélyebb és humánusabb is. Központi problémája az erőszak és az egyszerű átlagember védtelensége és kiszolgáltatottsága ezzel az erőszakkal szemben. Most bemutatott három egyfelvonásosa közül kettő a „Károly” és a „Nyúlt tengeren” főként erről szól. Ezt a kettőt jelenleg a varsói Ateneum színház is játssza kamaraszínpadán, s ők harmadiknak a „Strep-tease” című egyfelvonásost adják, ami tartalmilag és hangulatilag is sokkal jobban illik az előbb említett kettőhöz, mint a Thália Színház bemutatójának (sorrend szerint elsőnek játszott) harmadik darabja a „Bübájos éj”.

A „Bübájos éj” Mrożek újabb alkotói korszakának terméke, amelyben a mélylélektan területére kalandozik el. Két kiküldetésben járó „kartárs” kerül a véletlen folytán közös szállodai szobába. Az éjszaka folyamán ugyanazt álmodják (egy estélyi ruhás gyönyörű nő jelenik meg a szobájukban) s ez nemcsak sok groteszk és humoros jelenetre ad alkalmat, hanem arra is, hogy lelepleződjének tudat alatti vágyaik, szorongásaik. A „Károly”-ban Mrożek azt az ősi emberi indulatot leplezi le, amit a műveletlen, erőszakos emberben vált ki a nagyobb tudás, és a humanizmus. A szemorvos rendelőjébe beállít a nagyapa és unokája. Szemüveg kellene a nagyapának, hogy könnyebben fölismerje „Károlyt”, aki itt a tudománynak, a műveltségnek, a magasabbrendű emberségnek jelképe. A nagyapa azonban puskájával le akarja löni, mert ő meg az unokája, meg általában a hozzájuk hasonlók semmi egyebet nem tudnak, mint puskával lövöldözni. Mi sem természetesebb, persze, hogy mikor a nagyapa végre megfelelő szemüveget talál (történetesen éppen az orvosé az) azonnal fölismeri, hogy az orvos is a Károlyok közül való. S az

orvos átmenetileg csak úgy tud megmenekülni a lepuffantás elől, hogy kiszolgáltatja egyik becsöngető betegét. A „Nyílt tengeren” ugyancsak a kiszolgáltatottság tragikomédiája. Három hajótörött hányódik egy tutajon a nyílt tengeren, étlen szomjan, s az erőszakos a hozzá csatlakozó szolgálékúvel fölhalásra itéli a harmadikat, a szelidet. Ősi, emberi képlet ez is.

A Thália Színház előadása sajnos jóval mögötte marad a varsói Ateneumnak. Elsősorban talán azért, mert túlságosan értelmezni akart, holott Mrožek szövege nem szorul ilyen, elsősorban publicisztikus értelmezésre. Főleg a „Károly”-nál billen föl ennek az értelmezésnek következtében az egyensúly. Az elegáns tiroli vadászruhában megjelenő nagyapáról és unokáról elhisszük, hogy erőszakosak, de nem hisszük el, hogy analfabéták. Ha Mrožek az ilyen tollas-kalapos, bokájukat verdeső hatalmaskodókat akarta volna ábrázolni, akkor úgy írta volna meg a darabját. Ő azonban egy általánosabb, ősi emberi indulatra gondolt, a kisebbségi érzéssel telített műveletlenség ingerültségére a műveltséggel és humániummal szemben.

A szereplők közül, az egyes darabok írói szándékának megfelelően jó volt Nagy Attila az egyik Kartárs, Inke László a szemorvos, Buss Gyula a „kövér hajótörött” és Somogyvári Rudolf a „középső hajótörött” szerepében. Már a rendezői félreértés áldozata lett Somogyvári Rudolf nagyapája, amelyet túlkarikírozott, míg Szabó Gyula a „kedves kartárs” és a „kicsi hajótörött” szerepét is félreértette. Kazimir Károly rendezői munkája ezúttal nem meggyőző. A darabokat Kerényi Grácia fordította szellemesen, jó színpadi szöveggel.

(Doromby Károly)

KÉPZŐMŰVÉSZET. Paizs Goebel Jenő-emlékkiállítás. Hetven esztendővel ezelőtt, 1896-ban született Paizs Goebel Jenő festőművész, akinek hátrahagyott munkáiból a *Nemzeti Galéria* emlékkiállítást rendezett. A művész — aki a pesti képzőművészeti főiskola elvégzése után Párizsban és Németországban járt tanulmányúton — süketnéma volt. E születési fogyatékoság felemlítése talán ízléstelenségnek tűnhet, de mégsem véljük mellőzhetőnek, minthogy a művész befelőlforduló művészi alkotának egyik kulcsát itt kereshetjük. Paizs Goebel munkáinak jórésze Szentendrén keletkezett, — feltehetően azonban, hogy az itt alkotó nagy kortársak (Czóbel, Kmetty, Vajda Lajos, Barcsay) művészete mennyire nem hatott rá. Paizs Goebel inkább Gulácsy lelki rokona; az ő művészetét is, akárcsak Juhász Gyula barátjáté, egy fantázia-világba való visszahúzódság, gyöngéd, áhitatos festői hang és a színek iránti finom fogékonyság jellemzi. Mindezek a képességek azonban nem akkora mértékben voltak meg Goebelben, hogy őt a két háború közötti magyar művészet legelső alkotói között említhetnénk. Paizs Goebel művészetének „rangsorolása” tekintetében egyetértünk Rózsa Gyulával: „A művész, tehetségét nézve, nem tartozik a kor legnagyobbjai közé: »csak» a jelentékenyek közé”. (*Népszabadság*, 1966. március 15-i szám.) Persze ez a „helyezés” — figyelembevétel az újabb magyar piktúra gazdagságát — egyáltalában nem tekinthető kedvezőtlennek, lelkisínylőnek.

Paizs Goebel mint ember is derék, tiszta jellemű volt. 1944-ben jopár napig nála húzódott meg a katonai behívásnak eleget nem tevő barát és kolléga: Barcsay Jenő. Goebel szívesen menedéket nyújtott Barcsaynak, pedig ez — a német megszállás hónapjaiban — nem csekély kockázattal járt. 1944-ben gyors lefolyású, gyógyíthatlan betegség vitte sírba a mindössze 48 esztendő művészt.

Az emlékkiállítás anyagából elsősorban két festmény emelkedik ki: az *Aranykor* című kompozíció, csodálkozó tekintetű önarcmásával és a *Csendélet rákkal*, — ez utóbbinak mintaszerű, ihletett elemzését nyújtotta több mint két évtizeddel ezelőtt *Kállai* Ernő, „Cézanne és a XX. század konstruktív művésze” című kiváló könyvének lapján. A kiállítást gondosan megrendező *Haulisch* Lenkének azt a megfogalmazását, amely a katalógus előszavában olvasható, hogy Goebel „lángoló agitátor” volt, cseppet sem éreztük találónak. Az álmodozó Paizs Goebel elrédő művészete teljes ellentétben áll az agitatori attitűddel.

* * *

Bolmányi Ferenc újabb képei. A mai magyar festészet magános, igen rokonszenves alakja Bolmányi Ferenc, akinek márciusban a kis Fényes Adolf-teremben láthattuk kiállítását. Az új *Művészeti Lexikonban* azt olvassuk a 62 esztendő művészlől, hogy Róna Józsefnél szobrászati, Magyar-Mannheimernél festészeti stúdiumokat végzett; fiatalkorában Jugoszláviában, Itáliában, Münchenben és Bécsben élt; kiállításai voltak Bécsben és több-ízbén Budapesten. E lexikális adatokhoz hadd tegyük azt hozzá, hogy Bolmányi kiváló felkészültségű *naturalista* képekkel, főleg *arcképekkel* kezdte pályáját. E művek nagyvilági és anyagi sikereket hoztak neki; ha ezen az úton halad tovább, Halmi Artúr-, László Fülöp-, Karlovsky-jelentőségű művész vált volna belőle. De Bolmányinak volt ereje kitörni e rutinos akadémikus festészet esztétikailag szűkös köréből, s — mitsém törődve a megrendelések elapadásával, a hivatalos művészeti élet közönyével, a konjunktúrális szempontokkal — visszavonult műtermébe, hogy ott a szép színésznők és excellenciás urak egykori portretistája különös víziók, mágikus tájak, boldogító vagy gyötrelmes álomlátások, varázslatos költőiségű mítoszok alkotójává váljék.

Legújabb képeiben a teljesen *nonfiguratív* festészethez, ennek azonban nem geometrikus, hanem *lírai* változatához érkezett el Bolmányi. Tüzes színfoltok, izgatott arabeszk hullámzanak, örvénylenek dinamikusan, pasztó-zusan megfestett képein, amelyek mind dús, vérbő kolorizmusukkal, mind a felületi megmunkálás gazdagságával, változatosságával kiemelkednek mai festészetünk átlag-terméséből.

A kiállított képek alatt a néző hiába keresett címet; a falon — ezt megmagyarázandó — a művész következő szavai állottak: „Képeimnek nem adtam címet. Színekkel és formai ideáljaimmal, *vizuálisan* igyekszem kifejezni komomat, s nem címeikkel, *verbálisan*.” E pár sorból kitűnik, hogy Bolmányi jelenlegi, nagyon figyelemreméltó művészi törekvései korunknak azon művészeti áramlataihoz kapcsolódnak, amelyek száműznek a festészetből minden irodalmias, epikus elemet, mondanivalót. A kiállításról avval a véleménnyel távoztunk, hogy a Kandinszkij óta sokat vitatott „peinture pure”-nek egyik legkitűnőbb, legkvalitásosabb művelője ma nálunk Bolmányi Ferenc.

* * *

Kassák Lajos új könyve. Az elmúlt esztendőben kevés olyan szép könyvvel örvendeztette meg a magyar olvasókat könyvkiadásunk, mint amilyen Kassák Lajos „Mesterek köszöntése” című, — Picasso, Chagall, Klee, Braque, Matisse s más nagy modern festők művészetének szentelt költemény-füzére, amelyet nagyalakú színes reprodukciók, valamint Kassáknak az avantgardista képzőművészet mozgalmasságát történetét summázó tanulmánya és a művészekről írott kis, értékes biográfiák kísérnek; ez utóbbiak is Kassáktól valók. A költő 1955-ben állította össze e művét, s csak sajnálhatjuk, hogy ilyen késéssel került az ki a nyomdából. A fő azonban, hogy végül is megjelent a remek könyv, amelynek nyomdai kiállításába — mintegy némi „vezeklésül” a késedelemért — „apait-anyait” beleadott a *Magvető kiadó* és a *Kossuth-nyomda*. *Tizenegy* művész portréja bontakozik ki e műből: tíz nagy nyugateurópai, XX. századi mesteré, — a *tizenegyedik* arcél pedig magáé az életének 80-ik esztendejében járó Kassáké, aki a kötetben szereplő alkotók kongeniális értője, szellemi testvére, páratlan kommentátora, — minden tekintetben méltó társa.

Mínthogy a könyv általános sikert aratott, és 2600 példánya nyomban elfogyott, — feltehetőleg második kiadásban is közre fogja adni a „Magvető” a „Mesterek köszöntése”-t. E második edíció minden bizonnyal helyes nyomásban fogja közölni Franz Marc gyönyörű őzgidas kompozícióját (az első kiadás ugyanis a mű *tükörképét* közölte); helycsbitésre szorul e bizarr mondat *eredete* is: „Korunk legnagyobb festői mit vagyunk, — Ön egyiptomi stílusban, én pedig modern stílusban.” E szavakat ugyanis Henri Rousseau mondotta *Picassónak*, s *nem* a fiatal spanyol festő a *Fináncnak*. Kassák a a finom, tömör, Rousseau-ról szóló életrajzi jegyzetben a mester „rég mexi-

kői emlékeiről” beszél. Valóban voltak olyan feltevések, amelyek szerint H. Rousseau a Miksa bábcaszászart támogató III. Napoleon hadseregének tagjaként Mexikóban járt, az újabb kutatások azonban a nagy naív festő amerikai tartózkodását misztifikációnak minősítik; Rousseau, a Finánc, a képein oly gyakran szereplő trópusi tájak fáival, növényeivel és állataival, népszerű természetrajzi könyvekben és a párizsi fővároskertben találkoztak. (Jean Cassou: „Panorama des arts plastiques contemporains”, Gallimard, Paris, 1960.)

Itt említjük meg különben — ennek az európai színvonalú, bibliofil Kassák-kötetnek kapcsán —, hogy a dadaizmus megszületésének 50-ik évfordulója alkalmából a genfi Krugier-galériában nagy retrospektív „Dada”-kiállítást rendeztek. (1916 februárjában szerveződött meg a zürichi Cabaret Voltaire-ben a dadaista művészek minden tekintélyt és hagyományt lomtártra ítéelő, kicsiny, de nagy port felkavaró csapata.) Szerepeltek a genfi kiállításon Picabia, Hans Arp, a román Marcel Janco és mások művei, így Marcel Duchamp kackiás bajússzal és Richelieu-szakállal „ellátott” Mona Lisája is. A nagy dadaista tárlaton Kassák Lajos 1920 körüli munkásságát hat mű képviselte. (D. I.)

ZENEI JEGYZETEK. (Oratóriumokról Bachtól Beethovenig.) Három, sajnos igen ritkán hallott oratórium csendült fel hangversenytermeinkben és templomainkban. Bach monumentális Máté passióját a Magyar Rádió és Televízió Szimfonikus Zenekara és Énekara adta elő Kórodi András vezényletével. Mozart Requiemjét a Tatabányai Bányász Szimfonikus Zenekar és az Állami Népiegyüttes Kórusa Breitner Tamás vezényletével, Beethoven Krisztus az Olajfák hegyén című oratóriumát pedig a Kapisztrán Kórus és Zenekar Tamás Alos vezetésével.

Joggal szokták mondani, hogy a Máté passió egy egész korszak betetőzése, a preklasszikusnak nevezett zene csúcspontja. A kissé korábbi keletkezésű János passióban talán nagyobb érzelmi mélységeket ért el Bach, de a hangot inkább csak „próbálgatta”, sokkal többet bízott a tömegek érzelmének kollektív kifejeződésére (a passió turbáiban), és a népiességet sem sikerült olyan műremekké, természetes nyelvűvé ötvöznie, mint a Máté passióban. Igaz, Bach egész motívumkészlete jóformán a korál — a vallásos népzene — világára épül, s „belőle fejt ki a passió rendkívül gazdag formai lehetőségeit is”, de a Máté passió koráljai már nemcsak valami távoli emlékképpé visszazengései, hanem bennük akarta kifejezni a zeneköltő az egész nép érzelmeit, és a krisztusi eszme állandóan működő hatását érzékeltetni. (A népies hatások mellett érdemes arra is utalni, hogy a Máté passió zenei szövetében jellegzetes, s máig még tisztázatlan forrásból táplálkozó kelet-európai motívumok is fellelhetők.)

1729-ben adták elő Lipcseben a Máté passiót, igazi diadalútját azonban csak egy évszázaddal később kezdte, az 1829-es berlini előadás után. (Mendelssohn vezényletével 1829. március 11-én hangzott fel.) A maga kora számára nem mondott többet, mint Schütz vagy a kortárs Telemann passiói. A lipcseiek nem érezték meg benne a korszakzárást, nem is érezhették, hiszen a zenei korszakhatárokat mindig csak a múltban lehet kijelölni. Ma azonban világosan látni már, hogy ezzel a művel zárult le a passió első korszaka, melyet talán „lirai”-nak nevezhetnénk. Ilyen szempontból nagyon nagy különbség van a János és Máté passió között. A néhány esztendővel előbbi keltezésű János passió inkább dramatikus feldolgozása az evangéliumnak. A Máté passió sokkal epikusabb (mint maga Máté evangéliuma is), s a közbeiktatott szemlélődő részek Bach liraiságának legszebb dokumentumai. A sokféle stílusréteg egymásmellettsége nem a befejezettség érzését keltette a kortársakban, hanem csodálkozással, bizalmatlansággal töltötte el őket. A Máté passió egyik, 1732-es előadásáról szól az alábbi feljegyzés: „Amint a passió színpadias zenéje elkezdődött, a hallgatók csodálkozni kezdtek, egymásra néztek és így szóltak: mi lesz még ebből? Egy idős nemes hölgy azt mondta: Isten segíts, gyerekek, úgy érzem, mintha egy operaelőadáson lennénk!” S ide illenek az egykori pietista lelkész véleménye, aki a sok „kuko-

rékolástól és sivitózástól” nem hallotta a textust.

A jelen század első évtizedeitől a Máté passió kétségkívül az európai kultúra egyik legnagyobb termékének számít. Előadása azonban szinte mindig nagy nehézségeket támaszt, hiszen méretei egészen rendkívüliek. Hagyományak számít a karmesteri „húzás” is, bár mi a magunk részéről Bruno Waltert idéznénk ezzel kapcsolatban, aki a kultúra szelleme iránt való vétéknek nevezi a Máté passió megcsonkítását. Kórodi András igyekezett minél kevesebbet húzni, és sikerült aránylag teljes egészében visszaidézni a bachi zenét és mondanivalóját (bár néhol sokat veszített súlyából épp a rövidítések miatt). — Maga az előadás már létrejöttének tényével is örömet jelentett, s örömmel nyugtáztuk a jól megoldott részleteket, a szépen zengő korályokat is. A passió egésze azonban vázlatos maradt. Már a bevezetésben bizonytalankodni kezdett a kórus és zenekar is, s a túlontúl feszes ritmus később is akadályozta a mondanivaló szabad kitárulkozását. A szólista együttes impozáns nevekől állt ugyan, de az ő teljesítményüket sem lehet fenntartások nélkül méltatni.

A Máté passió és általában a bachi vallásos ihletésű zene hagyományai valahogy mégis tovább éltek az európai zenében, s mint a búvópatak, megtermékenyítették a 18. és 19. század szinte valamennyi remekművét. A Máté passió optimizmusát nem nehéz felismerni. Haydn csodálatos Nelson-misséjében sem. Milyen érdekes: noha a történelem egyik válságos korszakának tükrözése ez a kompozíció, mégis Haydn örök optimizmusa él benne, s az áhítatnak az az örökké időszzerű szelleme, melyet maga így fogalmazott meg: „Olyan ajakkal dicsérem Istent, amelyet ő adott nekem”. — A Nelson misét Húsvétvasárnap hallottuk a Belvárosi Főplébániatemplomban, kitűnő előadásban. Mind a karmesteri felfogás, mind a kórus és zenekar teljesítménye a legjobbak emlékét idézte. Ez a kórus és zenekar ilyen vezetéssel alighanem sok örömet szerez még az egyházi zene kedvelőinek.

A haydni optimizmus mellett milyen sötét színekkel jelenik meg előttünk Mozart utolsó remeke, a Requiem! Mintha már nem is a klasszicista korszak végpontján állnánk, hanem a romantikus kezdetén, amely félelmetes végleteivel, s végletes érzelmeivel a zenei kifejezőkincs egészen új lehetőségeit szabadította fel. S az új formanyelv mögött ott lüktet az emberi humanizmus új kifejezési formája is. Nem véletlenül szólunk itt humanizmusról. Mozart Requiemje ugyanis a vallásos áhitat mellett az „emberi” eszményének is nagyszerű kifejeződési módja. S Breitner Tamás mintha inkább ezt az örök emberi eszményt közelítette volna meg. Remekműről lévén szó, előadását maga a mű hitelesíti. Akár múltkorai jegyzetünkben, most is elismeréssel kell adóznunk Breitner Tamás kitűnő karmesteri adottságainak, s annak a képességének, hogy az előadott művét értelmezi is, korszerűvé, de ugyanakkor korhűvé is teszi. Feladatát megkönnyítette a kitűnő szólista gárdá, László Margit, Komlóssy Erzsébet, Réti József és Antalffy Albert. Valamennyien tudásuk legjavát nyújtották, akárcsak a nagy kedvvel közreműködő énekkar (karigazgató: Pásztai Miklós) és a Tatabányai Bányász Szimfonikus Zenekar, melynek kulturális missziójáról jó lenne egyszer részletesebben is szólni. Nagy sikert aratott a klarinétverseny kitűnő szólistája, Kovács Béla is, aki hangszerének egyik legavatottabb művésze világviszonylatban is!

Hogy a Máté passió hatott-e Beethoven Krisztus az Olajfák hegyén című oratóriumára, az legalábbis kérdéses. Igaz, Beethoven 1800 körül már felfedezi a öregedő Bach művészetét, de a Máté passióra vonatkozólag aligha lehet ilyen feltételezésünk. Sokkal inkább Haydn nagy oratóriumai, az Évszakok és a Teremtés lehettek Beethoven példái, és a saját, tragikum iránt mindig fogékony egyénisége, mely már a Krisztus az Olajfák hegyénben, tehát ebben az aránylag kiforratlan művében is ott él. Ezért érezzük úgy, hogy a műnek azok a részei a legsikerültebbek, melyben Krisztus szenvedő emberségét ábrázolja; ezért felejthetetlenül szép a sötét zenekari bevezetés, és a nyitó jelenetben Jézus recitativója. Ez a hang, a szenvedő ember hangja adja a mű igazi nagyságát, s ezért érezzük a Szeráf, tehát a nem evilági szereplő egyéniségét kissé hidegnek, túlontúl allegórikusnak. Beethoven egyik levelében később kikel az értetlen kritikusok ellen, akik az oratórium egyik kórusát „nevetséges”-

nek minősítették, tény azonban, hogy ezt az alkotását korántsem említhetjük a Missa solemnis vagy a C-dúr mise mellett. (Szabolcsi Bence írja nagyon szépen: „Krisztus előtt igazabb és mélyebb szavakkal hódol majd egykor a Missa solemnisben...”)

Megszóllaltatását mégis igen jelentős eseménynek tartjuk, hiszen Beethovennek ez az oratóriuma a hangversenytermeknek egyik legritkább előadási darabja, holott sikeres, mindig ható műsorszám. Tamás Alajos a mű „őspartitúráját”, tehát a javítatlan, eredeti kéziratot mutatta be, mellyel kapcsolatban ugyan magának Beethovennek is volt néhány fenntartása, viszont előadása éppen eredetisége miatt zenetörténeti jelentőségű. S a pillanat nagyszerűségéhez méltóan szerepelt a Kapisztrán kórus és zenekar is, amely a mű korántsem egyszerű énekkari állásaiban is ragyogóan helyt állt. Tetszetek a szólisták is (Gábor Artemisz, Szigeti László és Várhelyi Endre), legfeljebb a tenorszólaban érezhattünk eleinte némi elfogódottságot. Tamás Alajos keze alatt nagyvonalú, biztos tolmácsolásban kelt életre Beethoven — reméljük nem ismét hosszú hallgatásra ítélt — műve.

(Hangversenyekről — röviden.) Budapesti bemutatkozásával rendkívüli sikert aratott Christoph von Dohnányi, aki a Hangversenyzenekar élén Haydn, Bartók és Brahms egy-egy művét szóllaltatta meg. Alkatához és érdeklődéséhez elsősorban Brahms világa áll közel, ezért is éreztük a II. szimfónia zárótételének megoldását a hangverseny legszebb pillanatának. Vendégünk hatalmas sikere arra mutat, hogy a közönség mindig szívesen veszi biztos kezű karmester bemutatkozását.

Pallagi János, a Hangversenyzenekar kitűnő koncertmestere a Kamarateremben bizonyította be, hogy érdemes volna gyakrabban is nyilvánosság elé lépnie. Wehner Tiborral együtt hatalmas műsor előadására vállalkoztak, egy este három Brahms-sonátát szóllaltattak meg. Mindhárom jól sikerült, némelyik részlet pedig egész kitűnően. Pallaginak talán érdemes volna egy-két hegedűverseny előadására is gondolnia. Érdeklődéssel várnánk szereplését egy-egy modern kompozíció szólistájaként. (Rónay László)

FILMEK VILÁGÁBÓL. A szórakoztató filmek egyik világszerte legnépszerűbb változata a „krimi”. Ezek a detektív-, illetve kémhistóriák rendkívül cselekménydúsak, libelincselik a nézőt, a hétköznapi élettől eltérő tartalom eltereli a figyelmet a gondoktól s így nemcsak pihentetnek, hanem egyszerű mind az egyszerű ember kalandvágyát is kielégítik. Teszik pedig mindezt úgy, hogy szellemi, lelki átélés terén a legkisebb erőfeszítést követelik csupán: a figyelmet. Nos, a fáradt ember számára szinte gyógyszer az ilyen darab. Főleg akkor, ha sikerült.

Sajnos, ez nem mondható el a „Fény a redőny mögött” című új magyar bűnügyi filmről. Az író, Szabó Miklós és a rendező, Nádasy László arra törekedtek csupán, hogy történetük cselekménye minél fordulatosabb, minél izgalmasabb legyen, az események logikus fonalát azonban már nem tudták kézben tartani. Pedig a krimi egyik alapfeltétele a könnyen követhető, logikus cselekménybonyolítás... Gépek zümmögnek, adatválogató elektronikus automaták sora keresi egy felismerhetetlenségig eltorzított hullá személyazonosságát. Változik a szín s egy szálloda éttermébe, majd a mellékhelyiségbe visz a felvevőgép. Aztán a Campingfelszerelések Gyárába kerülünk, amely titkos hadiüzem. Felvonulnak a kémfilmek összes hagyományos rekvizitumai. A fiatal nyomozótisztet egy titokzatos személy késszurással súlyosan megsebesíti. Valaki meggyilkolja a gyár főmérnökét. A gyanúsítottat egy rendőr alezredes szabadítja ki úgy, hogy leüti a gépkocsivezető rendőrt. Az alezredes meg a barátja előbb kémgyanúsak, aztán kiderül, hogy elhárítótisztek. Szerephez jut a laser-pisztoly, a Geiger—Müller sugármérő és a vonatot üldöző helikopter is.

A néző pedig egyik meglepetésből a másikba esik: a kémekről kiderül, hogy elhárítók és viszont. A szerepek közben többiben is cserélődnek, teljes lesz a zűrzavar, az eseményeket már semmiféle logika sem korlátozza, az ötletek öncélúakká válnak. Rengeteg kérdés merül fel, amelyekre egyáltalán nem kapunk feleletet s vannak események, melyeknek miértje teljességgel érthetetlen.

len. Elég közülük csak néhányat felsorolni: Ha Géza elhárító, miért tör be a gyárigazgatóhoz? Hogy megelőzze a kémeket? Nem volna egyszerűbb a páncélszekrény éberebb őrizete?... Ha az alezredes nem kém, miért üti le bajtársát? Más úton nem lehetne az ellenséget megtéveszteni?... Miért nem tartóztatják le Tóthot az álnyomozótisztet, amikor bűnössége nyilvánvaló? Mi célja a hajszásnak, ha ezt később semmi sem igazolja?

Nem csoda, ha a közönség bosszankodik és úgy érzi, hogy a szerzők lebecsülték szellemi képességeit... A krimi íróját épp úgy kötik a műfaj szabályai, mint bármilyen más szerzőt. Hiba tehát ha munkáját valami öncélú játéknak tekinti és nem veszi komolyan. Pedig a krimi már kialakult műfaj, „alapszabályait” többen is lefektették. Közülük a legismertebbet és legelfogadottabbat épp egy katolikus pap, R. Knox (egyébként a modern nyelvű angol szentírásfordítás készítője), aki maga is alkalmi detektívregény-író volt, állította össze. Az ő „krimi-tízparancsolata” ma már szinte a bűnügyi regényirodalom kánonjának számít. Álljon itt, legalább kivonatolva, mivel rendkívül mulatságos:

1. A tettes csakis olyan valaki lehet, akiről a történet kezdetén rögtön említés történik.
2. Ki kell küszöbölni minden nem-természetes tényezőt.
3. Egnél több titkos helyiség vagy folyosó nem engedhető meg.
4. Nem használható semmiféle „eddig fel nem talált” mérég, szerkezet vagy műszer, tehát olyasmi, ami hosszas tudományos magyarázatot igényel.
5. Nem szerepeltethető „kínai”, — ez nem fajgyűlölet, csupán tiltakozás a krimi-füzetek olcsó trükkjei ellen.
6. A detektívet nem segítheti a megoldáshoz a véletlen vagy valami utólag helyesnek bizonyuló sejtés.
7. A tettes nem lehet maga a detektív.
8. A detektív nem bukkanhat semmi olyan nyomra, amit nem fedett fel az olvasó előtt.
9. A detektív lelkiismerény barátja, „Watsonja” nem tagadhat el egyetlen fejében megforduló gondolatot sem.
10. Nem szerepeltethető iker vagy hasonmás, amennyiben az olvasót nem készítik elő, hogy ilyen fel fog bukkanni.

Knox játékszabályainak döntő előfeltétele azonban, a logikus cselekménybonyolítást vállaló írói önfegyelem. Erre utal *Queen* egyik regényében, amikor a megoldást tartalmazó fejezet előtt figyelmeztetést intéz az olvasóhoz: „Állítom, hogy ezen a ponton önnök kezében van minden adat, ami a rejtély pontos megoldásához szükséges... Önön múlik csupán, egybe tudja-e rakni ezeket, és logikus megfontolással el tud-e jutni az egyetlen és egyedül lehetséges megoldáshoz?”... Nos, a magyar film nézői kezében nincs semmiféle pontos adat — hiszen rengeteg ellentmondás marad tisztázatlan — nem is képes azokat megoldássá kerekíteni sem közvetlen a befejezés előtt, sem azután... Ez okozza hiányérzetét és elégedetlenségét. (*Bittei Lajos*)

A KLINIKAI HALÁL ÉS AZ EMBERI LÉLEK. Egyre többet hallunk olyan esetekről, hogy a halálból visszahoztak valakit az életbe. Megfelelő eljárásokkal a klinikai halál kétségtelen beállta után is újra meg tudják indítani az életműködéseket. Általában 5—7 perc az a kritikus határ, amelyen belül még eredményes lehet a „reanimálás” rendszerint adrenalin vagy atropin intrarteriális vagy intrakardiális befecskendezése által. Azonban órák, sőt egyes szerzők szerint még napok múltán is sikerrel járhat az újraélesztés abban az esetben, ha gyorsan hült le a test (baleset, fagyhalál). Érthető tehát, hogy napjainkban sok szó esik a klinikai halálról. Önként felmerül a kérdés, hogy milyen viszonyban áll ez azzal a jelenséggel, amit a közfelfogás mond halálnak? Kérdés továbbá, hogy a klinikai halálra vonatkozó újabb ismeretek mennyiben érintik a keresztény tanítást a test és a lélek viszonyáról?

Elsősorban arra kell rámutatnunk, hogy a „halál” szó nem élesen körülhatárolt fogalmat jelent. Tartalma nemcsak aszerint változik, hogy természet-tudományos, filozófiai, vagy teológiai szempontból vizsgáljuk-e azt a jelenséget, amit a köznapfelfogás halálnak nevez, hanem még az egyes szakterületeken belül is rendkívül összetett jelentéssel bír.

A természettudományos szemlélet erősen hangsúlyozza a halál folyamat jellegét. Ha abból a tapasztalatból indulunk ki, hogy a magasabbrendű szervezetek előbb vagy utóbb, de egészen biztosan felbomlanak, akkor — a halál

okát keresve — különbséget kell tennünk a fiziológiai és a patológiai halál között. Fiziológiai halálon azt értjük, hogy az élő szervezetek minden külső ártalom nélkül, maguktól is kimúlnak, mert saját életműködéseik nyomán bensőleg használódnak el. A közhiedelemmel szemben, hogy a természettudomány tulajdonképpen nem ismeri a fiziológiai halál okát, az életfolyamat statisztikus jellegére kell utalnunk. Az anyag- és energiaforgalmat irányító törvények valószínűségi mivoltából következik, hogy nem távozik el a szervezetből az összes hasznavehetetlen anyag. Így azután mind nagyobb mennyiségbe halmozódik föl benne az életfolyamat salakja. Ennek következtében elmerevedik a sejtek rugalmas struktúrája, ami a szövetek degenerálódásához vezet. Mindez gátolja a szervek működését. Ha pedig életfontosságú szerv mondja fel a szolgálatot, beáll a szervezet halála. Hiába pótolhatjuk esetleg az elhasznált szerveket és ezzel lassíthatjuk a folyamatot, a halált nem gátolhatjuk meg, mert ez az életműködések statisztikus jellegéből szükségszerűen fakad. Ezért tekinthetjük a halált a legutolsó életjelenségeknek. A patológiai halál nem fiziológiás okokra, hanem külső ártalmakra (betegség, intoxikáció, erőszak) vezendő vissza.

A jelenség leírásában különbséget kell tennünk klinikai és biológiai halál között. E megkülönböztetésben nyilvánul meg legélesebben, hogy a halál folyamat. A biológiai halál a szervezet végleges felbomlását, a folyamat megfordíthatatlan végét jelenti. A biológiai halált mindig megelőző mozzanat a klinikai halál. Hozzávetőlegesen úgy jellemezhetjük, hogy ebben az állapotban megszűntek ugyan az életműködések, de művi beavatkozással még újra megindíthatók. Külső beavatkozás nélkül viszont hamarosan bekövetkezik a végleges halál. Beáll a halálfolyamat vége és a biológiai halálban felbomlik a szervezet.

A klinikai halált nem szabad összetévesztenünk a tetszhalállal. Utóbbi, mint a neve is mutatja, nem valódi halál, hanem csupán a halálhoz hasonló állapot. A szervezet életműködései nem szűntek meg ilyenkor, hanem annyira lecsökkentek, hogy felületes vizsgálattal nem észlelhetők. Ennek folytán művi beavatkozás nélkül, magától is helyreáll a normális állapot. A reanimálás technikájának gyors fejlődése mellett a tetszhalállal kapcsolatos régebbi problémáknál sokkal komolyabb etikai gondot okoz a haldoklás mesterséges elnyújtása. A vérkeringés és lélegzés művi üzemeltetése ellenére is beállhat az agyi halál. A részleges halálnak ebben az állapotában nem képes a szervezet magasabbrendű funkciókra. Az agysejtek pusztulása miatt már csak vegetál. A haldoklásnak ilyen értelmetlen elnyújtása azonban a mi megítélésünk szerint erkölestelen. A morálfilozófusok álláspontja az, hogy az embernek „joga van” a természetes halálra.

Ami most már a test és a lélek viszonyát illeti, a lélek akkor válik csak el attól, amit a közfelfogás testnek mond, amikor véglegesen felbomlik az ember teste, s egy puszta tetem marad vissza helyette. Abból, amit előadtunk, nyilvánvaló, hogy a biológiai halállal következik be ez az állapot. A lélek pedig csak a biológiai halálban szakad el testétől, és nem a klinikai halálban, annak ellenére, hogy ez is már a valódi halál mozzanata. Állításunkat azonban bővebben is ki kell fejtenünk.

A keresztény filozófia szerint, vagy legalább is Aquinói Szent Tamás követői szemében, az ember igazán és valóban egységes létező. Ezen azt értjük, hogy anyag és szellem nem egymás mellett van az emberben, nem a test börtönében él a lélek, hanem lényegileg egyesültek. Nem két önálló dologból áll az ember. Nem mellékesen, pusztán térben-időben esik össze test és lélek, hanem e kettő egyesüléséből ered az ember. Helyesebben szólva nem test és lélek, hanem anyag és szellem eredője az ember. Szellem fejezi ki magát az emberi testben. A test úgy jelenti ki a szellemet, mint a szó kijelenti értelmét. Arról biztosítanak ugyanis a természettudósok, hogy a világ fejlődésének iránya a bonyolultabb, de egységesebb képződmények felé tart. Az élet fejlődésével mindinkább megnyilvánult ez a tendencia, míg végül is az emberben megtörtént a minőségi átváltás. Az élő anyag annyira kifinomult, hogy alkalmassá vált a szellem befogadására. Szellem és anyag együtt teszi ki az egységes harmadikat; az embert.

Ha azt mondjuk az emberi lélekről, hogy szellemi, vagyis az anyagtól bőséggel független létező, (mert olyan nem anyagi működésre képes, mint belátás és ítélet), és az anyagot minőségileg felülmúlja (mert a lét egész teljességére irányul), akkor ez csupán egyik fele az igazságnak. Az emberi lélek természetesen szellem. De megtestesült szellem. Mivoltához tartozik, hogy belemerüljön az anyagi világba, ha nem is merül el teljesen az anyagban. Azért lélek, mert egyesül az anyaggal. Ebből következik, hogy test nélkül lélekről sem beszélhetünk. Természetesen megfordítva is áll; test sincsen lélek nélkül. Az emberi test a világ anyagának az a része, amelyben kifejezi magát a lélek. A lélek gyűjti össze, kerekíti ki magának a világból azt az anyagot, amelyben megtestesül. A biológia megállapítása szerint a test anyagi állaga rövid idő alatt kicserélődik, s mégis ugyanaz a test marad. Miért? Mert az anyaggal egyesült szellem, vagyis a lélek, biztosítja a test azonosságát és egységességét.

Hogyan alakul tehát a test és a lélek viszonya a halálban? Világos, hogy amíg emberi testről beszélhetünk és nem pusztá temetőről, vagyis amíg a test kijelenti a lelket, addig az emberi lélek nem különült el testének anyagától. A klinikai halálban erősen csökkent ugyan a test kifejező ereje, de nem szűnt meg végérvényesen. A lélek csak a biológiai halálban válik el testétől. Vagy helyesebben szólva, megszűnik a test s ugyanakkor a lélek új kapcsolatba kerül az anyagi világgal. Amikor meghal az ember, lelke felszabadul a tér-idő addigi korlátai alól. A testétől elszakadt lélek egészen magához tér. Ennélfogva teljes világossággal, és éppen ezért visszavonhatatlan dönt magáról, a világegyetemhez és Istenhez való viszonyáról. A katolikizmusban úgy tanultuk ezt, hogy lejár az érdemszerzés ideje. A lélek azonban nem szakad el teljesen az anyagi világtól, mert mindörökké megtestesült szellem. Nem a tér-idő meghatározott pontjaival, hanem az anyagi világ alapjaival kerül kapcsolatba. Mellesleg megjegyezve a lélek mivoltához tartozó kozmikus vonatkozás teszi érthetővé nemcsak a test feltámasztásáról, hanem a tisztulás és a pokol „tüzéről”, a mennyország „helyéről” szóló egyházi tanítást is. A lélekről minden különösebb nehézség nélkül állíthatók ugyanis anyagi természetű kijelentések, minthogy továbbra is kapcsolatban marad az anyagi világgal.

Befejezésül megemlíteném még, hogy a klinikai és a biológiai halál megkülönböztetése hozzásegít a szentírásban szereplő halottak feltámasztásával kapcsolatos teológiai probléma megoldásához is. Az egyház tanítása szerint a halállal lejár az érdemszerzés ideje az említett „visszavonhatatlan döntéssel” megszilárdul, többé már nem változik az ember akarat. Hogyan folytathatták azonban akkor földi életüket azok, akiket feltámasztott az Úr Jézus? Ha feltesszük, hogy ezek a halottak a klinikai halál állapotában voltak, akkor feleslegessé válnak az eddigi, többé-kevésbé mesterkélt és kevésbé meggyőző magyarázatok. Még Lázár esetében sincs akadálya ennek a feltevésnek. A régi zsidó felfogás szerint a lélek három napig lebeg a halott fölött. Márta csak arra figyelmezteti az Urat, hogy már elmúlt ez az idő (*Ján.* 11, 39). Szavaiból nem következik, hogy meg is győződött a biológiai halál beálltáról. Nem kell attól tartani, hogy ebben az esetben megszűnnék a csoda. A klinikai halál valódi halál. Jézus pedig minden orvosi beavatkozás nélkül, egyetlen parancs-szavával hívta vissza ezeket a halottakat az életbe. A halottak feltámasztása tehát továbbra is csoda, de nem szorul olyan magyarázatokra, amelyek újabb csodákat tételeznek fel. (*Nyíri Tamás*)

AZ IGESZOLGÁLAT HELYÉNEK CÉLSZERŰ KIALAKÍTÁSA. A második vatikáni zsinat utasítás adott a népnyelv gyakoribb és hatékonyabb használatára. A szövegek, melyeket eddig csak azok értettek egészen, akik jól tudtak latinul, közérthetők lettek, illetve azok lesznek, ha a latinból való fordítás úgy történik, hogy a hitelesség és érthetőség nem szenved csorbát. Az érthetőbbé vált nyelv sem feledtetheti azonban, hogy „misztérium”, titok az, amiről szól: megváltásunk misztériuma, az Úr misztériuma. Hogyan fogjuk fel ezt a titkot, erre tanít magának Istennek igéje.

A liturgikus konstitúció 7. cikkelye szerint Krisztus igéje egyike azoknak a módoknak, amelyekben Krisztus jelen van közöttünk. Igéje hatékony is, hiszen az ígén keresztül jönnek létre a szentségek, amit újból és újból hang-

súlyoznunk kell a szentségi jelek dologszerű felfogásával szemben. Természetes tehát, hogy az isteni ige tisztelését kifejezésre is kell juttatnunk. Így azzal a különös tisztelettel is, amelyet az evangéliumos könyv irányában tanúsítunk, például füstöléssel és körülhordozással az ünnepélyes nagymisében. A zsinat előtt, már 1957-ben, ünnepélyes igeszolgálatot tartottak Strasbourban, amelynek során közszemlére tették az evangéliumos könyveket és ezeket az egybegyűltek csókkal tisztelték.

A liturgikus konstitúció, mint tudjuk, az igeszolgálatot külön részként vezette be a mise egységes egészébe és különválasztotta a szoros értelemben vett áldozat-ünneptől. Az igeszolgálat keretében a szentírás legfontosabb részeit viszik a hívek elé, a napnak megfelelő könyörgésekkel együtt, a hívek pedig nem tétlenül figyelik mindezt, hanem maguk is „hozzáimádkozással” válaszolnak. Az olvasmányokat a szertartást végző és irányító pap most már mindig a nép felé fordulva adja elő s magától értetődően a homíliát, a szentbeszédet is ekként mondja el. Nagyon fontos tehát, hogy mindez a legalkalmasabb helyről is történjék. Ilyen helyek lehetnek az oltár, az ambó és a kóruskorlát. *Herbert Muck*, aki az erre vonatkozó hivatalos utasításokat taglalja a *Grosser Entschluss* számára írt cikkében, főleg az ambó szerepét emeli ki.

Az ambót — mondja Muck — inkább tisztos könyvvállványként, mint szöszék gyanánt kell kiképezni a szentély elő részén. Nem szabad holmi emlékművet alakítani belőle, felesleges díszítésekkel és jelképes círadákkal díszíteni. Egyetlen követelmény az, hogy az ott beszélőt jól lehessen látni és tisztán lehessen hallani. Ezért okosabb, ha az oltár előterében csupán egyetlen ambó állítanak föl, jóllehet az utasítás két ambó létesítésére is lehetőséget ad. Egyetlen ambó mellett szól az a körülmény — mutat rá Muck —, hogy csaknem lehetetlen az előtérben két olyan helyet is találni, amely egyképpen elegendet tenne az akusztikai és optikai követelményeknek. Fontoljuk meg azt is, hogy a második ambó csak a középkorban jelent meg először, amikor innen olvasták fel az alacsonyabb rangúnak tekintett szentlektét. Mai felfogásunk szerint viszont Isten szavának egységben való hangsúlyozása sokkal lényegesebb, mint a felolvasott szövegek esetleges rangkülönbsége.

Felmerül így a kérdés, hogy az ambót jobb vagy baloldalon helyezzük-e el? Elvileg azt kell mondanunk — feleli Muck —, hogy inkább az evangéliumi oldalon legyen. Egyáltalán nem szükséges azonban mereven ragaszkodni ehhez, mert a megfelelő oldal kiválasztását mindenkor a térnek és a gyakorlati szempontoknak kell meghatározniuk. Ezek a szempontok kívánják meg azt is, hogy az egész előrész körülbelül olyan magasan feküdjék, mint maga az oltár, mert jól kell látni mindazt, ami ott történik. Nagy templomokban az asztaloltár egy lépcsőfokkal magasabb emelvényen is állhat.

Figyelemreméltó, amit *Herbert Muck* az igehirdetés, a prédikáció helyéről mond. Szerinte az asztaloltár mögül, baloldaltól beszéljen a pap. Az igéket ugyanis, amelyek innen elhangzanak, felhívásként kell felfogni, amelyre a feleletet az áldozással adják meg a hívek. Ezért kell az asztaloltárnak közelebb esnie a néphez, mint az igehirdetés helyének. Az asztaloltárt félkörbe fogják a hívek, az igehirdetőnek viszont szemben kell állnia velük. Akusztikai okok is emellett szólnak. Sűrűn tapasztalhattuk, hogy az előtér elején felállított ambó mellől beszélő papot, mielőtt csak kissé is felemeli hangját, egyáltalán nem lehet érteni, mert az oltár mögötti hátsó fal erős visszhangot ad. Viszont ha a szónok közel van ehhez a falhoz, a hang visszaverődése távolról sem rontja meg annyira az érthetőséget. Altalánosságban is felvethetjük egyébként a kérdést, nem volna-e helyesebb, ha az ambót is az asztaloltár mögött helyeznők el. Ebben az esetben ugyanis semmi sem választaná el a híveket az oltártól.

A misének abban a részében, amelyet igeszolgálatnak nevezünk, a cselekmény az oltártól kissé félre folyik. Az oltár ilyenkor csak tájékozási pont, ám akkor is mindent vonatkozásba kell hozni vele. Ennek kifejezési módja, hogy a lecke és az evangélium közti imánál („Munda cor meum...”) a pap az oltár felé fordul, vagy ha addig ült, akkor az oltár lépcsőjéhez áll.

Az utasítás gondol arra az esetre is, amikor akusztikai vagy más okokból az igeszolgálat az oltártól történik. Akkor is azon kell lenni, hogy a mise

két részének különválasztottsága érzékelhető legyen. „Az igeszolgálat és az áldozatünnep struktúrájában különböző két istentiszteleti forma, egyazon térben.” Ez a felfogás felel meg egyébként a hagyománynak is.

Érdekes — írja ezzel kapcsolatban Muck —, hogy a templomépítés története is bizonyos feszültséget mutat az igeszolgálat helye, vagyis az ambó és az oltár között. A régi templomokban mindkettőnek azonos rangja volt. Ez a megállapítás is arra ösztönöz, hogy eredeti megbecsülésébe helyezzük vissza az igeszolgálat színhelyét. *G. Valentini*, a kérdés egyik neves szakértője felveti azt a gondolatot is, hogy nem kellene-e „mozgatható szertartásberendezést” kialakítani, amely különböző csoportosítási lehetőségeket nyújt. Vannak olyan elképzelések is, hogy az ezután épülő új templomok oltárterét három sarkpont köré tervezzék meg. Ezek: az asztaloltár, az ambó és a keresztlőkút. Ebben az esetben a liturgikus cselekmények egy jelképes háromszög három csúcsában mennének végbe. Nem vitás azonban, hogy akkor is az a két csúcs a leglényesebb, amelyet az igeszolgálat és az áldozat helye jelent. Mindenképpen arra ügyeljünk tehát, hogy az igeszolgálat szavait jól lehessen hallani, az oltárnál történő cselekményekből pedig minél többet lehessen látni. (*Antal Ferenc*)

A VALLÁSOS IHLETÉSŰ ZENE ÚJ ÚTJAI. „Olykor el-eltűnődöm a muzsikán — írja egyhelyütt a jeles francia író, *Georges Duhamel* —, s eszembe jutnak azok a felemelő érzések, azok a felismerések, amelyeket neki köszönhetek, az a gyönyörűség, mellyel elhalmozott, az a titkos megkönnyebbülés, amelyért örök hállával tartozom neki.” Igen, a zene hatalom, mellettünk van mindennapjainkban, átformálja lelkünket, s magasabb, tiszta szférába emel. S mennyire érvényes ez a vallásos ihletésű zenére, melynek csúcspontján olyan örök értékű alkotások emelkednek, mint Bach *h-moll miséje*, Händel oratóriumai, Mozart és Verdi *Requiemje*, Kodály *Psalmusa* és sorolhatnánk tovább! Vajon most, amikor mindenben, így a zenében is hatalmas megújulás részei vagyunk, merre mutat majd a fejlődés íve? Melyek lesznek azok az új alkotások, melyeket a jövő század embere együtt emleget az előzőkkel? A felelet még késik. Századunk azonban olyan hatalmas alkotásokkal szolgált ilyen vonatkozásban is, hogy a jövő csak a jelenből indulhat, azt fejlesztheti tovább.

Pedig a huszadik század hajnalának egyházas zenéje előtt szinte rendkívüli feladatok álltak. Az előző nemzedékek romanticizmusa szétfeszítette a hagyományos formákat, s a tartalom hitelessége is vesztett ezáltal. Lisztnél még csodálatos harmóniában találkozott a kettő, Bruckner *Te Deuma* azonban már felveti a túlríttség és a romantikus túlzások megoldásra váró kérdését. S ekkor, ebben a végzetesnek érzett pillanatban következett be általában a zene, s vele a vallásos ihletésű kompozíciók megújulása. „Visszatérés az ősforráshoz” — ez volt a megújulás jelszava, s egyszerre fedezik fel újra a népzénet és a gregoriánt (melynek népi gyökerei valahová a messze ókorba nyúlnak vissza). A kettő ötvözetéből születik meg például Kodály *Psalmus Hungaricus*a, és a *Missa brevis*. De Honegger *Johanna a máglyán* című oratóriumának záró képeiben is megcsendül egy ősi francia népdal, melyet később a *Karácsonyi kantátában* is visszazenget. Szinte barbár erővel zendül meg a népies ihletés Stravinszkij *Zsoltár-szimfóniájában*, cizelláltabban, lekerekítettebben Pablo Casals *Jászolában*. Ez utóbbi mű vallásos ihletésű zene fejlődésének új útjaira is figyelmeztet. A művek világa kitárul, az egész teremtett világ problémái, megoldatlan kérdései visszhangzanak bennük, kivált a béke és az emberiség boldogságának látomása, melynek éppen Casals bájos, megható oratóriuma a legszébb példája. (Ő mint az emberiség egységének és békéjének hírnöke jár országról-országra, néptől népig, s mindenütt elvezényli oratóriumát, melyben a jászol képe az egységülési jelképe.)

A kitaruló és egyre szélesülő világ horizontján még félelmetesen sötétlik a múlt. A vallásos ihletésű kompozíciókban újabban kísérlet történik egy olyan közös emberi út megtalálására, amely nem a háború hanem az emberek közötti megértés irányába vezet. Hadd utaljunk itt egy nálunk sajnos kevésbé ismert, de nagyon jelentős zeneszerző, Arnold Schönberg *Egy varsói menekült* című művére, vagy drámaian hiteles könyörgésére, a *De Profundisra*, s egyik utolsó alkotására, a *Modern zsoltárok* címűre. Ezekben az a legnagyobb, s

talán a jövő számára is legértékesebb, hogy az egyéni tragédiát olyan távlatba tudja állítani, hogy szavában a tömegek hangját halljuk. Schönbergnél és Kodálnál tér vissza a vallásos ihletésű kompozíciók középpontjába a szenvedő, vergődő és mégis felfelé tekintő, az isteni kegyelembe bizakodó ember. Haydn (s néhol Händel) oratóriumaiban, de később is, az emberi szereplők gyakran halvány típusokra sikerültek, s csak a zeneszerző egyéni problémái rajzolódnak ki éles konturokkal. Ebben a században lesz ismét élő, elevenen ható erő az emberi közösség, a kollektívum imája. (Gondoljunk csak Britten *Háborús Requiemjére*, Webern 2. *kantátájára* !) S ez talán a jövő egyházi zenéje számára a legélelőbb tanulság!

Honegger újítása, az oratórium kibővítése prózai szereplővel, csak új és új változtatások kiindulópontja lett. A vallásos ihletésű zenébe is „betört” a tizenkétfokú skála, tartalmával együtt formája is megújodik. (Erre a legérdekesebb jelzéseket a lengyel egyházi zenéből kapjuk.) Más irányban is történnék igen érdekes kísérletek.

A messzeségből azonban új hangzatokat hallhatunk. A néger spirituálék csodálatos harmóniái zengenek ott, a nagy folyó partján, s könyörgő, lassú melódiáik mintha a gregorián feltámadását előlegeznék. Ebből a bámulatosan mély, hiteles, szinte gyermekien tiszta népi ihletésből született a *Kongói mise* és más kompozíciók, melyek a messzeségek üzenetét hozták, s olyan távlatokat nyitottak, mint századunk elején a népies műforma felfedezése. Ezekben az új művekben mintha igazolódna Jacopo de Voragine, a *Legenda aurea* szerzőjének meggyőződése: „Minden szent dolog az örömben csúcsosodik ki.”

A kezdeti, még sokszor tapogatózó lépések nyomán kialakulóban van egy hatalmas kórus. Új hangok csendülnek meg benne, de a tartalom, amit hirdet, örök: Isten dicsősége és fensége. Egyre szárnyalóbb, egyre szebb az ének. S mintha a mi nyelvünk, a mi zenénk is az elsők között volna benne...

(Rónay László)

HOGYAN KERÜLT SUMONYBA SARTORI HÍRES SZENT MIHÁLY OLTÁRA ? A *Vigília* ezévi februári számában Dénes Gizella a pécsi székesegyház restaurálásával kapcsolatban megemlékezett *Sartori* József Antalnak, a halhatatlan mesterek sorában emlegetett olasz szobrásznak pécsi tevékenységéről is. Sartori készítette ugyanis 1780 táján — s itt idézzük a cikkből — „a székesegyház ritka, barokk-kori kincseit: Szent Mihály arkangyal és Szent Sebestyén vértanú finom szépségű szobrait”. Ő tervezte és építette Pécssett az „Órás káptalani levéltár” épületét is, amely a székesegyház után majd szintén restaurálás alá kerül. A nagy olasz művész születésének (1714) 250-ik évfordulóját egyébként nemrégiben ünnepelték születési helyén, Trentóban. Ebből az alkalomból adták ki ott olasz nyelven is *Petrovich* Ede tanulmányát Sartori magyarországi működéséről.

A közleményekből azonban, így Dénes Gizellából sem tűnik ki világosan, hogy Sartori magyarországi két remekműve hol látható, sőt az olvasó éppen ott vélné azokat, ahol nincsenek. Mellesleg megjegyezve, nem is csupán szobrokról van szó, hanem Szent Sebestyén és Szent Mihály márványoltáiról, amelyeket a művész annak idején a pécsi székesegyház számára épített és faragott.

A valóság az, hogy Szent Sebestyén oltára nincs nyilvános helyen. Szobra viszont ott áll a pécsi székesegyház Szűz Mária kápolnájának szentélyében a leckeoldalon. Szent Mihály oltárát pedig nem Pécssett, hanem Sumonyban, az ottani plébániatemplomban találjuk. Méltán felmerülhet a kérdés: hogyan jutott ide ? Erre ad feleletet a sumonyi plébánia *Historia Domusának* itt következő 1899. évi bejegyzése:

„A sumonyi plébánia történetének lehetőleg vázlatos leírását 1889. évben *Germán* János sumonyi plébános kezdte meg, ki e plébániának tényleges vezetését 1884. évi május 4-én vette át, mely napon egyházilag installáltatott. Elődje: Ft. *Vörös* Lipót jelenleg Bicsérdén lelkes, kinek tagadhatatlan érdemei vannak az 1860-as években újonnan épített díszes templom és kényelmes plébánia lak javítása körül, s noha 22 évi működése alatt elég kellemetlensége és baja volt előljáróival és népével (saját hibái miatt), de rendet és fegyel-

met tudott tartani, s eltávozását sokan szívből sajnálták, amiért híveit pénzkölcsönökkel kisegíté. Egy dologban azonban sok gondot okozott népének és utódjának.

A pécsi székesegyházban 1882. évben megkezdett restauracionális munka alkalmával, midőn ugyanis a templomi oltárok elárúsítottak: elődöm a sumonyi templom részére megvette a főoltár evangéliumi oldalán, a mellékhajóban volt Sz. István első sz. Királyunk, és a déli bejárat mellett jobbról a Sz. Mihály arkangyal szobrával díszített oltárokat: 1000—1000, összesen 2000 osztrák értékű (arany) forintért. Az egyik oltár kifizetését egyházi engedéllyel a sumonyi templom pénztárából eszközölte; a másik ezer forint törlesztését úgy eszelte ki, hogy összehívatta a sumonyi községi előjárókat és iskolaszéki tagokat s rábeszélte őket, miszerint az ő vezetése mellett írják alá a székesegyházzal kötött szerződést, melynek értelmében: Sumony és Bánfa községe kötelezi magát a második oltár árát, vagyis 1000 forintot 6 évi részletben visszafizetni.

Az oltárok kiadatván, ide szállítottak s a mostani helyükre elhelyeztetek.

Nem mulaszthatom itt megemlíteni azon incidenst: hogy a sumonyiak ezen szerződését elődöm tollbamondása után én irtam, az akkor karkáplán, s valóban elég nehézségem volt ez ügyben, midőn két év múlva, elhagyva a székesegyházi praebendaturát, Sumonyba neveztettem ki lelkipásztorul.”

A Sartori alkotta Szent Mihály oltár és szobor ma is itt van a sumonyi plébániatemplomban, amelyet 1863—1865. években építettek és 1866. május 2-án szenteltek fel Szent Zsigmond vértanú tiszteletére. A templom a maga méreteivel és építészeti szépségeivel méltó hajléka Sartori remekművének, amelynek pontos leírását megtaláljuk a *Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület Értesítője* 1916. évi 3—4. füzetében *Szönyi Ottó* tollából.

Talán még annyit, hogy néhai *Zichy* Gyula pécsi püspök, később kalocsai érsek, majd néhai *Rogács* Ferenc pécsi püspök szerették volna visszavásárolni székesegyházuk számára Sartori oltárát, de a sumonyi hívek és plébánosaik nem voltak hajlandók megválni ma is feltve őrzött kincsüktől. Aki látni akarja, így is könnyűszerrel megtekintheti. Jó alkalom rá a plébániatemplom centenáris jubileuma, amelyet most májusban ünnepelünk meg.
(*Pulay János*)

FIATALOK, AKIK MAGUK IS HIÁNYOLJÁK A KEMÉNYEBB NEVELÉST. „Korunk aggasztó jelenségekként sokféle olyan ifjúság jelent meg a színen, amelyik nem ismer semmiféle korlátot és megkötöttséget” — ezzel a megállapítással kezdi tanulmányát *Karl Pausperl* a *Grosser Entschluss*-ban. S felteszi a kérdést: ez az ifjúság volna a jövő reménysége?

Egyesek szerint ugyan a nemzedéki problémák nem újkeletűek. Mindig másként ítélte meg az ifjúságot az előttük járó nemzedék, és mindig másképpen vélekedtek ők maguk önmagukról. A statisztikusok pedig arra is figyelmeztetnek, hogy a még annyira aggasztó jelekből sem szabad általánosítani. A *Neue Zürcher Zeitung* nemrégiben egész oldalt szentelt a „közveszélyes ifjúság” problémájának. Egyik adata szerint az Egyesült Államokban egyetlen esztendő alatt 25%-kal növekedett az ifjúkori bűnözés arányszáma. Innen egyébként is bőven érkeznek hírek a Beatles- és Rolling-Stone-rajongók táboráról, akik színházakat hagynak romokban maguk után és szabályszerű útközleteket vívnak a közbiztonsági szervekkel. San Franciscóban egy Beatles előadás 300 esetben vált szükségessé orvosi beavatkozás, egy fiatal lány majdnem életét is vesztette. „C' est la guerre” — ez már háború, kommentálta rezignáltan az eseményeket a *Time Magazine*.

Mi lehet ezeknek a jelenségeknek a magyarázata? Pausperl szerint a mai ifjúságot túlságosan erőtlennül, gyenge kézzel nevelik otthon is, az iskolában is. Mindaddig, amíg tetteik nem ütköznek a törvénybe, elnézik azokat, s megbocsátón csak „kisiklásokat” emlegetnek. A fiatalság pedig roppantul dinamikus — akárcsak maga a kor. Ennek a dinamizmusnak „kifutás” kell.

Svájcban és több más nyugati országban körkérdéseket intéztek a középiskolásokhoz a nevelésről és a testi fenyítésről. Az anket során legalább is el-

gondolkodtató válaszok érkeztek. „Az a benyomásom, hogy nagyon lágyan nevelnek minket — mondja az egyik fiú. — Ez nagyon kellemes, akárcsak valami langyos fürdő, de a világon semmire sem ösztönöz. Szüleim akkor szólnak hozzám a legkedvesebben, amikor az iskolában valami sikertelenség ért, holott gyakran bizony mást érdemelnék.” Egy másik válasz: „Apám szinte soha nincs otthon. Hiányzik a kemény kéz. Ma már ennek sem lenne értelme, mert csak ingerelne, hiszen az alkalmas pillanatokat elmulasztották”... „Valósággal örülnék már, ha egyszer azt mondanák szüleim, hogy ne menjek el már megint este. De nem szólnak, én pedig gyenge vagyok egyedül.”... „Nem is lenne rossz időnként egy-egy atyai nyakleves!” — s így sorolhatnók tovább a válaszokat. Szinte mindegyikben van valami olyan észrevétel, amely az otthoni nevelés gyengeségére s az iskolai nevelés túlságosan elnéző voltára utal.

Csaknem mindegyik fiatal vizsgálgyogva teszi szövé az otthon kapott feddéseket és intelmeket, az olyan „lelki fröccsöket”, amelyeknek visszatérő szólama a „bezzeg a mi időnkben”, Ellenszenvet vált ki bennük minden olyan utalás, hogy nekik mennyivel kevesebbet kell küzdeniük, mennyivel jobb és könnyebb az életük, mint amilyen hajdan a szüleiknek jutott osztályrészül. S abban is kételkednek, hogy szüleik olyan derék és példás gyermekek lettek volna, mint amilyenek előttük beállítják magukat.

A *Pedagogie* című francia folyóiratnak a munka-iskoláról kezdeményezett ankétja is foglalkozott legutóbb a Pausperit által tárgyalt problémákkal. Itt azonban hangsúlyosan rámutattak arra, hogy az ifjúság lefojtott energiáinak nem feltétlenül rombolásban kell megnyilatkoznia. Az ifjúság cselekedni vágyását kitűnően lehet kamatoztatni — fejtették ki a hozzászólók — és a társadalom számára előnyös irányba terelhetik az úgynevezett munka-iskolák okos kiépítésével. Ez a francia munka-iskola nagyon hasonlít a mi iskolatípusainknak az 5 plusz 1-es, vagy 4 plusz 2-es formájához. Hogy az iskolának az életre kell nevelnie, ezt az igazságot már az ókorban is felismerték. Ma tehát, amikor az élet egyre bonyolultabb lesz, amikor egyre nagyobb szükség van az emberi ügyességre és leleményességre, az ifjúságban ezeket a tulajdonságokat, legalább is kezdeményeiben, már az iskolának ki kell alakítania. Ezért helyes és célszerű az úgynevezett gyakorlati oktatás — hangoztatták az ankétan. Ez a „tantárgy” nemhogy megzavarná az elméleti munkát, hanem sokkal fogékonyabbá, érdeklődőbbé teszi a gyermekeket, s érdeklődésüknek, energiájuknak is tág teret kínál.

A magyar iskolatípusokkal szerzett tapasztalatok alapján ki is egészíthetjük a mondottakat. Már az eddigi megfigyelések szerint is nagyon jól beváltak az ún. szakosított iskolák, melyek egy tantárgyat emelnek ki, és az abban tehetségeket részesítik sokirányú oktatásban. Kodály Zoltán megnyilatkozásai ilyen szempontból kivált az úgynevezett ének-zenei tagozatú iskola előnyeire irányítják tekintetünket. Az ilyen iskolák sok szabad energiát kötnek le, hasznos irányba terelve azokat. (*Siki Géza*)

JEGYZETLAPOK. (*Tanácsok.*) Elképzelem a fiatal művészt, aki az esztétikai gondolkodás mestereitől kér tanácsot arra vonatkozólag, mit tegyen.

Fölüti Winckelmann, s ezt olvassa benne: „Menj szellemeddel a *testetlen szépség* birodalmába!”

Már indulna, de biztonság kedvéért még fölüti Moritzot is, — azt, akit törött lábával Goethe ápolt Rómában — és nála meg ezt olvassa: „A művészet szelleme hatoljon minél mélyebben a *testi szépség* birodalmába, s minden szellemi a testin át juttasson kifejezésre; a szellemet töltse meg a természetben valóban létező szépségekkel, hogy így a legmagasabb testi szépség eszményéig emelkedjék.”

Ezek után mit tegyen a fiatal művész? Merre menjen? Hol keresse a szépség útját?

Egy bizonyos: ezt az utat senki nem találhatja meg helyette; ezt a maga számára neki magának kell megtalálnia. Az ő győzelmét senki más nem harcolhatja meg érte. Mint ahogy műveit is neki magának kell megalkotnia, hogy helyt álljanak, és feleljenek a nevében. (*r, gy.*)